

GAÁL ENDRE

A SZEGEDI IPARI MUNKÁSSÁG 1905. ELŐTTI SZOCIALISTA SZAKMAI SZERVEZKEDESÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE*

Az utóbbi években egyre nőtt az érdeklődés mind az olvasóközönség, mind munkásmozgalmunk múltjának kutatói körében a munkásosztály legfontosabb tömegszervezetei, a szakszervezetek történetének bemutítása iránt.¹ A helytörténeti kutatómunkának is fontos feladata, hogy a munkásmozgalom történetének tárgyalása során a korábbinál nagyobb figyelmet szenteljen a szakszervezetek helyi csoportjai, illetve ezek előfutárszervezetei tanulmányozásának. E munka során — különösen az 1905 előtti időszak kutatójának — sok nehézséggel kell megküzdnie, mert a helyi szakmai szervezetekre vonatkozó forrásanyagok nem valami bőségesek, meglehetősen szétszórta és különösen a századforduló előtti évekből nagyon szűkszavúak.² A Szegedre vonatkozó legfontosabb adatokat is csak igen fáradságos munkával tudtuk összeszedni. Ennek során azt tapasztaltuk, hogy az egyes szegedi szakmai szervezetek 1914 előtti fejlődését, életét dokumentáló leghasznosabb adatok nagyobb részét köz-

* E tanulmány részlet a szegedi munkásmozgalom 1868—1919 közötti történetét tárgyaló nagyobb munkából. Jelen írásunkban nincs terünk a helyi iparfejlődés, a szegedi ipari munkásság kialakulása, létszáma, összetétele és gazdasági helyzete, a szociáldemokrata párt szegedi szervezetének 1905 előtti tevékenysége és egyéb, a témával kapcsolatba hozható kérdések tárgyalására. Ezeket az említett nagyobb tanulmány külön fejezetekben ismerteti, míg itt csupán a megértéshez szükséges néhány adatot említünk meg.

¹ A szakszervezet történeti kutatásokkal kapcsolatos elvi kérdéseket és az eddigi eredményeket összegzi *Kabos Ernő*: A szakszervezettörténeti kutatómunka Magyarországon c. tanulmánya. Lásd: Párttörténeti Közlemények 1964. 4. szám 3—30. old.

² A dualizmuskori burzsoá sajtó és a közigazgatás csak a szocialista munkásmozgalom megerősödésének következtében kezdett behatóbban is foglalkozni az ipari és mezőgazdasági munkásság mozgalmaival. A közigazgatás az 1890-es évektől „tanulmányozni” kényszerült, persze az uralmonlevők érdekeit szem előtt tartva, a munkások gazdasági és politikai mozgalma által felvetett kérdéseket. Mint-hogy az ipari munkások szocialista mozgalma az alföldi városokban csak a századforduló körüli években kezdett jelentősebbé válni, e városok — így Szeged — polgári sajtójában és közigazgatási irataiban is csak ettől kezdve találunk valamivel több adatot a helyi munkásmozgalomra. De annyit távolról sem, hogy csupán ezekre támaszkodva rekonstruálhatnánk a mozgalmat.

ponti forrásanyagokban, elsősorban szaklapokban találhatjuk meg.³ E rövid közlemény, amely a szegedi szocialista szakmai szervezkedésnek csupán első nagyobb, 1905-ig tartó fejlődési szakaszát vizsgálja — a rendelkezésre álló terjedelem szűk volta miatt — még az 1905 előtti fejlődésnek sem törekedhet teljes, lehetőleg minden adatot felsorakoztató megvilágítására. Az eddig feltárt tények közül is csak a fontosabbakat elemzi. Tisztában vagyunk azzal, hogy még sok, eddig ismeretlen adat feltárása lehetséges. Úgy gondoljuk azonban, hogy az eddig felkutatott anyagok egy részét ismertető tanulmány sem egészen haszontalan. Egyrészt megkísérli legalább fő vonásaiban felvázolni Szeged 1905 előtti — eddig kéllőkép nem méltatott — szocialista szakmai mozgalmának fejlődését, némileg pótolva a mulasztottakat, másrészt rámutathat néhány forrásféleség kiaknázásának lehetőségére a vidéki városok szakszervezeti múltjának megismeréséhez.

A SZOCIALISTA SZAKMAI SZERVEZKEDÉS SZEGEDEN 1890 VÉGÉIG

A munkások harca a burzsoázia ellen a tőkés rendszer lényegéből következik és már akkor megkezdődik, amikor a munkás eladja munkáerejét a tőkésnek.⁴ Hosszabb idő telt el minden országban, amíg a munkások megtanulták, hogy harcuk csak akkor lehet eredményes, ha nem egymástól elszigetelten, hanem olyan szervezetekbe tömörülve küzdenek, amelyek a burzsoáziától függetlenek, s amelyek nemcsak a gazdasági követelésekért való harcot irányítják, hanem előkészítik a munkásokat a tőkés rendszer elleni politikai harcra is. A proletariátus osztályszervezeteinek kialakulása, az osztályra szerveződés, a tudományos szocializmus ideológiájának egyesülése a munkásmozgalommal az egyes országok tőkés iparfejlődésének sajátos vonásaitól függő eltéréseket mutat. De minden tőkés országban megegyezik abban, hogy e szervezetek létrehozása érdekében a legöntudatosabbaknak kemény harcokat kellett vívni. Kemény

³ A Népszava 1930. május 1-i jubileumi, több mint 100 oldalas számában a szegedi szociáldemokrata munkásmozgalom addigi fejlődéséről a helyi szociáldemokraták 1905 óta egyik vezetője, *dr. Czibula Antal* adott áttekintést *Krónikás* adatok Szegedről címmel (114–115. old.). E cikk — erősen túlozva — azt mondja, hogy az 1918 előtti helyi mozgalomnak Szegeden nincs írásos nyoma (feltehetően iratokra gondolt), mert ami volt, a várost 1919-ben megszállva tartó francia imperialisták szétszórták, vagy az ellenforradalom dühöngésének idején elvesztek. Bizonyos, hogy ekkor jónéhány szakszervezeti és szociáldemokrata irat elpusztult. Ennek ellenére — amint az előbbi jegyzetben előadottakból következik és amint majd látni fogjuk — Szegeden is maradtak fenn az 1918. előtti időből munkásmozgalmi iratok, de méginkább találhatunk adatokat a fővárosban kiadott párt és szaklapokban, munkásmozgalmi kiadványokban, hivatalos statisztikákban, a helyi újságokban stb. Ezeket a kutatási lehetőségeket *Czibula Antal* cikke nem említi, hanem arra a következtetésre jut, hogy elsősorban visszaemlékezés alapján lehet felidézni az 1918. előtti szegedi munkásmozgalom eseményeit. A saját visszaemlékezése alapján készült írás azonban nagyon vázlatos. Természetes, hogy az események résztvevőinek visszaemlékezéseit fel lehet és fel is kell használnunk s ezekkel — megfelelő kritika után — az írásos anyagokat kiegészítenünk. Az itt közölt tanulmányrészlet megírásához visszaemlékezéssel segítséget nyújtó elvtársaknak (*Agócsi János, Farkas István, özv. Lengyel Jánosné, Varga János, Varró Kálmán, Waltner Mihály*) ezúton is hálás köszönetet mondunk.

⁴*Marx Károly—Engels Frigyes: A Kommunisták Párt kiáltványa. Szikra, Budapest, 1949. 23. old. — V. I. Lenin: A sztrájkokról. Művei 4. köt. Szikra, Budapest 1953. 323. old.*

küzdelmek árán érték el a munkások kiszabadulását a burzsoázia és az egyház eszmei és szervezeti befolyása alól, győzték le a munkásmozgalmon belüli visszahúzó erőket, s biztosították az államhatalommal szemben is a szervezetek működését.⁵ Így volt ez Magyarországon — ezen belül — Szegeden is.⁶

A burzsoázia a szocialista eszmék terjesztését, szocialista szervezetek létesítését, a tőkés elleni harc kibontakozását a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása (1890) előtti időben Szegeden főképpen a polgári nézetek, a munkások és tőkésék békés együttműködése gondolatának terjesztésével igyekezett akadályozni.⁷ 1890 előtt még a fővárosi mozgalom is jobbára csak helyi jellegű; nem volt lehetősége és elég ereje arra, hogy figyelmét megfelelően kiterjessze a vidékre is, és hatékony segítséget nyújtson a vidéki munkások szocialista szervezkedéséhez.⁸ Az ekkori helyi szocialista kísérletek ellen tehát még eredményesen lehetett fellépni a közvetlen erőszak előtérbe állítása nélkül is. Mivel a burzsoázia ellen ideológiailag is harcoló helyi szocialista szervezet nem volt, az 1870—1880-as években a szegedi munkások tekintélyes része az idézett nézetek hatása alá kerülhetett. A dualizmus korának legjelentősebb parlamenti ellenzéki pártja, az 1848-as pártból kifejlődött Függetlenségi Párt nacionalizmusa és sovinizmusa Szegeden is hosszú ideig hatott a munkások körében.⁹ Nagymértékben nehezítette a szocialista mozgalmat az

⁵ Az elmondottakra részletesebben lásd *Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei. A budapesti szakszervezeti mozgalom kialakulása 1867—1904.* Táncsics könyvkiadó, Budapest 1962. 9—16. old. — E kitűnő könyv szerzője nem tekintette feladatának a hazai szakszervezeti fejlődés 1904 végéig tartó szakaszán belül a vidéki szakmai szervezkedés vizsgálatát. A vidéki fejlődés felderítése a helytörténet kutatóira vár.

⁶ A dualizmuskori magyar kormányok által a szocialista szervezkedésekkel kapcsolatban kibocsátott, általában nehezítő rendelkezéseket városunkban is érvényesítették. Ezeknek az országos érvényű rendelkezéseknek az elemzését is megtaláljuk *Erényi Tibor* könyvében s így ezekre tanulmányunkban nem térünk ki. Többször előfordult azonban, hogy a szegedi közigazgatási hatóságok még többet is megengedtek maguknak a munkásokkal szemben, mint amire a rendeletek feljogosították őket. Ezt majd konkrét esetek kapcsán mutatjuk be.

⁷ A szegedi rendőrség természetesen 1890. előtt is alkalmazta a szocialista munkások megfélemlítését, bebörtönzését, és eltoloncolását. A Szegedi Napló többször is hírt adott ilyen esetről. (Pl. 1885. június 24. Újdonságok. Egy szocialista elfogatása Szegeden. 1887. március 5. A szocialista.) — Sokkal jellemzőbb volt azonban a polgári sajtó eszmei hadjárata. E cikkek vezérmotívuma legtöbbször a szocialista tanok lenézése, a szocialisták kigúnyolása, rágalmazása, a szocialisták iránti ellenszenv felkeltése s annak többszöri hangoztatása, hogy a „színmagyar”, „józan” munkások által lakott Szegeden nem lehet talaja a hazánkba külföldről behozott „romboló” tanoknak. A szegedi lapokban megjelent sok szocialista ellenes, osztálybékét hirdető cikk közül az egyik legjellemzőbb *Gelléri Mór* írása (Alföldi Iparlap 1877. november 11. A szocializmus és a szocialisták hazánkban.)

⁸ *Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867—1904.* Idézett mű 103. old.

⁹ A Czipész 1892. október 1. Egyleti hírek. — A szegedi czipész-és csizmadia-segédék szakegylete... — A tudósító, *Ihász Mihály* elmondja, hogy emiatt nagyon nehéz küzdelmet kell folytatni a szolidaritás és az internacionalizmus eszméinek elhíntéséért. Már a szociáldemokrata történetírók is kiemelték, hogy a függetlenségi párt nacionalizmusa gátolta a szocialista munkásmozgalom fejlődését. Pl. *Jászai S(amu): A magyar szakszervezetek története.* Kiadja a Magyarországi Szakszervezeti Tanács. H. n. 1925. 39—40. old. A kommunista történetírók közül pedig legújabban *S. Vincze Edit: Küzdelem az önálló proletárpárt megteremtéséért Magyarországon 1848—1890.* Kossuth, Budapest 1963. 21—27, 32—33. old.

is, hogy a szegedi munkáltatók a munkások kézben tartására 1860-ban létrehozták a klerikális szellemmel átitatott, papi vezetés alatt álló katolikus legényegyletet, amely 1877-ben felvette az Iparos ifjak képző és segélyező egylete nevet. A munkáltatók vezetésével működött az 1878-ban alapított Szegedi kőműves és ács iparos segédek önképző egylete. Ezek az egyletek szervezeten és eszmeileg is a kizsákmányolók oldalán igyekeztek tartani a munkásokat.¹⁰

Polgári befolyás alatt állott, de az előbbiektől mégis különbözött a szegedi nyomdászok segélyező egylete. A magyarországi szocialista munkásmozgalom megindulásának idején a vezető gárda egy része a nyomdászok közül került ki.¹¹ Ők törekedtek legelőször arra, hogy az 1863-ban Pesten alakult segélyező egyletüket, amely ugyan erősen függött a nyomdatulajdonosoktól, valamint a tagok anyagi érdekeiért is harcoló, a nyomdatulajdonosokkal szembenálló, 1865-ben keletkezett önképző egyletüket országos hatókörűvé tegyék. Az 1870-ben Pesten tartott III. osztrák—magyar nyomdászkongresszus, amelyen már a szegedieknek is volt képviselője, többek között azt a határozatot hozta, hogy meg kell alakítani külön az ausztriai és külön a magyarországi egységes (tehát nyomdászokat és betűöntőket is egyesítő) szervezetet, s ebbe a már fennálló vidéki nyomdászegyleteket be kell vonni, azokban a nyomdászvárosokban, ahol ilyen még nem működik, a nyomdászegyletet létre kell hozni.¹² Az erőteljesebb szervező tevékenység azonban csak az utolsó, 1873-ban tartott osztrák—magyar nyomdászkongresszus után indult meg.¹³ Ennek eredménye volt még ez évben a Szeged városa könyv- és könyomdász segédeknek segélypénztára létrehozása. Az alapszabályok első változatát azonban a kormány nem fogadta el, át kellett dolgozni. Az átdolgozott alapszabályokat 1874 októberében hagyták jóvá.¹⁴ Az egylet kizárólagos célja betegsegély, útisegély folyósítása, a tagok özvegyeinek segélyezése és az elhalálozott tagok illendő eltemetése volt. A segélyezéshez szükséges pénz a tagok heti 20 krajcáros befizetéseiből

¹⁰ A magyarországi asztalos segédek 1894. március 25—26-i kongresszusán Császár János szegedi küldött beszámolt pl. az iparos ifjak egyletének a munkások szocialista szakmai szervezkedését akadályozó hatásáról. Asztalosok Szaklapja 1894. június 23. Kongresszusunk jegyzőkönyve (VI. folytatás). — Az iparos ifjúsági egylet szocialista ellenes harcáról lásd még: Kőműves 1896. február 15. Kritikus tollrajzok. A műkedvelő szocialista-irtó püspök.

¹¹ Ezt a tényt szép adatokkal szemlélteti a hazai nyomdászmozgalom történetét 1912-ig feldolgozó nagyértékű munka: *Novitzky N. László: Egyesült erővel. A magyar könyvnyomdászok ötven évi szakszervezeti tevékenységének története. Ötven évi fennállása alkalmából kiadja a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Segélyező-Egyesülete. Budapest é. n. (1913).* — Okairól lásd *Erényi Tibor* meggyőző fejtegetéseit: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867—1904. Idézett mű 33—34, 39. old.

¹² *Novitzky N. László* idézett műve 150. oldalán közli a határozat szövegét.

¹³ Ugyanott 177—178. old. — Miután a kormány megakadályozta az Osztrák-Magyar Monarchiára kiterjedő egységes nyomdászszövetség megalakítását, a fővárosi nyomdászvezetők — akik addig az egységes osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméjéért lelkesedtek és elhanyagolták a vidéki szaktársak támogatását — hozzáálltak a vidék szervezéséhez, segítséget adtak a szervezés kérdéseit nem ismerő vidékieknek.

¹⁴ Az alapszabályok megtalálhatók: Szegedi Állami Levéltár (a továbbiakban SZ. Á. L.) Szeged tanácsa iratai 1873—5758. 1. sz..

és a 2 forintos beíratási díjakból, valamint a „netáni ajándékokból” gyűlt össze. Ez az egyesület volt Szegeden a legelső olyan, munkásokat tömörítő szervezet, amely országos mozgalom részeként jött létre. Az előadottakból is következik, hogy nem tekinthető szocialista szakegyletnek. A működéséről jelenleg rendelkezésünkre álló adatok azt tanúsítják, hogy nem folytatott olyan tevékenységet, ami a szocialista szakegyletekre jellemző volt. Megelégedett — az akkori viszonyok között kétségtelenül igen nagy fontosságú — segélyezéssel, de nem törődött a munkások gazdasági helyzetének javításáért folyó harccal, nem ismertette meg tagjait az alapvető szocialista tanításokkal, nem állott az osztályharc talaján. A fővárosi nyomdászmozgalom vezetői az 1860-as évek végén, az 1870-es évek elején az önképző egyesületen keresztül mindezt elvégezték, de a vidéki egyesületekben a közönyösség, a tájékozatlanság, a fővárossal való kapcsolat gyengesége miatt ilyesmire egyelőre nem kerülhetett sor.¹⁵ Csak fokozatosan sikerült kiépíteni a fővárosi segélyző és az önképző egyesület, valamint a vidéki egyesületek közötti kapcsolatot. Az 1878. évi I. magyar nyomdászkongresszus többek között Szegedet is kerületi székhelyé nyilvánította (Bácsbodrog, Csanád, Csongrád, Zaránd megyék, Hódmezővásárhely, Makó, Mezőtúr, Orosháza, Szabadka, Szeged és Zombor városok tartoztak a szegedi kerületbe). A szegedi kerületi szervezet, elsősorban a várost romba döntő 1879. évi árvíz és a nyomában járó felfordulás miatt, csak 1882. februárjában alakult meg és kezdte meg működését.¹⁶ A hazai nyomdászmozgalom fejlődésének nagyjelentőségű állomása volt, amikor 1884-ben megalakították a „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egyesületét”. Az egyesület alapszabályait azonban csak 1887-ben hagyták jóvá. Ezzel létrejött hazánkban az első országos szakszervezet, amely alapszabályai szerint segélyző, önképző és a tagok anyagi érdekeit is védő tevékenységet fejt ki.¹⁷ E szervezethez a szegedi kerület 1888. szeptemberében csatlakozott, a vidéki egyesületek csatlakozását és jövőendő tevékenységét szabályozó, a IV. magyar nyomdászkongresszuson (1887) elfogadott irányelvek alapján.¹⁸ A kerületi szervezet ekkori elnöke Engel Adolf nyomdátulajdonos volt.¹⁹

Ez az áttekintés arról győzhet meg bennünket, hogy a vidéki mozgalom előrehaladásában a fejlettebb fővárosi mozgalom iránymutatásának, segítségének szükségképpen nagy szerepe volt. Mivel azonban a fővárosi nyomdászmozgalom az 1880-as évek közepéig nem tudott szilárd vidéki kapcsolatokat kiépíteni, Szeged addig nem is kaphatott olyan segítséget, amely kiemelte volna a burzsoáziával együttműködő, szűk segélyezési keretéből. A helyi nyomdászegyletnek az országos szervezethez való

¹⁵ *Novitzky N. László* idézett műve 109–124., 167., 177. old.

¹⁶ Ugyanott 216. old. — A késői megalakulásnak feltehetően az is oka lehetett, hogy a szegedi szervezetben erősebb volt a megalkuvó, a burzsoáziával együttműködést hirdető irányzat, mint a fővárosi egyesületben. Erre enged következtetni, hogy az 1878-as országos nyomdászkongresszuson *Kleinmann Frigyes* volt a szegediek képviselője, aki az 1880-as években a kifejezetten burzsoá irányt képviselő Tár-saskőr tagja volt. Bizonyára az erős polgári befolyás miatt a szegedi egyesület nem szívesen közeledett a szocialista fővárosi egyesülethez.

¹⁷ *Erényi Tibor*: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867–1904. idézett mű 84–85. old.

¹⁸ *Novitzky N. László* idézett mű 254. old.

¹⁹ Szegedi Napló 1888. február 21. Újdonságok. Nyomdászgyűlés.

csatlakozása következtében a mozgalom egységessé és magasabb színvonalúbbá vált. Az országos szervezet létrehozása a vidéki egyletek tevékenységét a fővárosi szervezethez közelítette. Szegeden is megalakult a gazdasági és kulturális helyzet kérdéseivel foglalkozó önképző osztály s ezzel az egylet tevékenysége a korábbihoz képest kiszélesedett. Az önképző osztályon belül megindult a szocialista agitáció. Ennek első eredménye az volt, hogy a szegedi nyomdászok magukévá tették a Magyarországi Általános Munkáspárt vezetőségének (amelyet 1890 első felében már a II. Internacionálé hívei irányítottak) felhívását május elseje munkaszünettel való megünneplésére.²⁰ Ennek folytán a Szegedi Napló május 2-i száma nem is jelent meg. 1890-ben csak a nyomdászok rendeztek Szegeden vörös május elsejét, mert itt csak nekik volt a Magyarországi Általános Munkáspárt helyes politikai irányvonalát elfogadó szervezetük. A szervezet helyes irányú működését az is bizonyítja, hogy 1891-ben bekapcsolódott a gazdasági helyzet megjavításáért folyó vidéki nyomdászharcba, kivívta — az addigi 10 órás munkaidő helyett — a 9 órás munkaidőt és elfogadtatta annak az árszabálynak főbb pontjait, amelyet az 1891-ben tartott, vidéki önképző osztályok második kongresszusa a vidéki nyomdászok számára kijelölt.²¹ Mindez igazolja, hogy a szegedi nyomdászegylet önképző osztálya — az országos szervezet álláspontjának megfelelően — magáévá tette a II. Internacionálé alakuló kongresszusának főbb határozatait.²² E határozatok szellemében indított harccal bebizonyította, hogy a csoport 1890-re — mint az országos nyomdászszakszervezet helyi csoportja — szocialista szakmai szervezetté vált. 1889-ben már jól berendezett, tiszta szállót is tartott fenn az átutazó nyomdászsegédek számára.²³ Mindez a csoport taglétszámának az 1888. évi 34-ről 1894 végéig 71 főre való növekedését eredményezte.²⁴

²⁰ Erre irányuló tervükről a Szegedi Napló már 1890. április 29-én említett, A vörös május Szegeden c. cikkében. — Eddigi adataink szerint Szegeden a nyomdászat volt az egyetlen szakma, amelynek munkásai 1890. május 1-én sztrájkba léptek.

²¹ Az árszabály pontjait közli *Novitzky N. László* idézett műve 344–345. oldalán. — Az 1891-ben kezdődött vidéki nyomdászmozgalom szegedi sikeréről: Szegedi Napló 1892. január 2. Nem lesz nyomdászsztrájk. Népszava 1892. január 8. Tőke és munka. Szeged — Itt jegyezzük meg, hogy ezután is csupán azokkal a jelentősebb gazdasági mozgalmakkal és sztrájkokkal foglalkozunk, amelyek kapcsolatban voltak valamelyik szakmai szervezettel.

²² A határozatokat az eredeti forrás alapján ismerteti és elemzi *S. Vincze Edit*: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890–1896. Kossuth könyvkiadó, Budapest 1961. 27–28 old.

²³ Magyarországi könyvnyomdász statisztika. Felvétel az 1894. év október, november és december hónapjaiban. Kiadja a „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Egylete”. Budapest 1895. A Kerületi választmányok jelentései c. részben a szegedi kerületről szóló fejezet.

²⁴ *Kulinyi Zsigmond*: Szeged új kora, Szeged 1901. 309. old. illetve az idézett 1894. évi magyarországi könyvnyomdász statisztikának a Kerületi választmányok jelentései c. részében közölt áttekintő táblázat alapján. — Ebből a táblázatból az is kiderül, hogy 1894-ben a 6 szegedi nyomdában összesen 109 munkás dolgozott, közülük 29 tanonc volt. A 80 felnőtt munkásból nem tartozott a szervezethez 9. Eszerint az egyletnek 71 tagja volt, azaz a felnőtt munkásoknak 88,8⁰/₀-a szervezett s csak 11,2⁰/₀ állt a szervezetten kívül. A szegediek szervezettsége azonban elmaradt a jelentős vidéki nyomdászvárosok nyomdászainak szervezettségétől, mert ugyanekkor Debrecenben a felnőtt munkásoknak 94,9⁰/₀-a, Temesvárott 91,9⁰/₀-a volt egyleti tag.

Az 1890 előtti időben tehát Szegeden csupán egyetlen szocialista alapra helyezkedő szakmai szervezet jött létre. A fennálló viszonyok az uralmon levők szervezeteinek megalakítását segítették elő. 1869 és 1890 között a szegedi burzsoázia gazdasági, politikai, művelődési, jótékonyági, sport és egyéb egyleteinek száma 11-ről 35-re, 218 0/0-al nőtt. A ipari munkásokat tömörítő egyletek száma a fenti időszakban 2-ről 5-re, 150 0/0-al szaporodott, de az 5 közül csupán egy volt szocialista.²⁵ Ez a tény is a szegedi munkásmozgalom ekkori gyengeségének bizonyítéka. A város munkásmozgalma 1890-ig az elsőrendű feladat megoldása felé: elszakadni a burzsoáziától, szembefordulni vele, kiépíteni a munkások szocialista szervezeteit, ezen keresztül előkészíteni őket a tőkések elleni gazdasági és politikai harcra, csak kezdeti lépést tett.

SZAKEGYLETI FEJLŐDÉS AZ 1890-ES ÉVEKBEN

A vidéki szocialista szakmai szervezkedés fejlődésében döntő jelentőségű volt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása. A párt 1890. decemberi alakuló kongresszusa kívánatosnak tartotta az egyes szakmák szakegyesületi szervezkedésének központosítását, vagy legalább az ipari központokban helyi szakegyletek alakítását. Felismerte, hogy a munkások gazdasági helyzetének megjavításáért folyó harc eredményessége megköveteli a munkások összefogását, egyben szociáldemokrata öntudatra ébresztését és e munkát a vidéki ipari központokra is ki kell terjeszteni. Mindezek alapján hangoztatta, hogy „a szakegyesületi szervezkedés munkásmozgalmunk egyik legfontosabb tényezője.”¹ A szociáldemokrata párt volt az első olyan munkásszervezet hazánkban, amely nemcsak elvileg látta világosan a szocialista szakmai szervezkedés jelentőségét, hanem volt ereje arra is, hogy már az 1890-es években gyakorlatilag is előmozdítsa a különböző szakmák vidéki munkásainak szervezését a fővárosi szakegyleteken keresztül. A párt erőteljesen és eredményesen harcolt a munkásság önálló osztályszervezeteinek kifejlesztéséért, az országos szakszervezetek létrehozásáért.² Ez volt az útja a szociáldemokrata párt tömegpárttá válásának, a szocialista tömegmozgalom kibontakozásának.

²⁵ Az 1869. évi adatok forrásai: *Reizner János Szeged története* III. köt. Szeged 1900. 149–163. oldalain található leírások, továbbá SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1904–11475. l. sz. alatti egyleti kimutatásokban szereplő visszatekintő adatok. Az 1890-re vonatkozó adatok forrásai: *Kulinyi Zsigmond Szeged új kora* idézett mű 299–315. old., továbbá SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1879–1402. l. sz. és Különböző egyesületek alapszabályai 1874–1900. c. külön csomóban található egyleti alapszabályok. — A gyári munkás betegsegélyző pénztárakat, valamint a munkások saját erejéből fenntartott, Általános munkás-betegsegélyző és rokkant pénztár szegedi előhelyét (alakult 1878-ban) nem soroltuk a munkásegyletek közé, mert nem volt egyleti jellegük.

¹ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai (Ezen-túl MMTVD.) II. köt. 1890–1900. Összeállította: *Erényi Tibor* és *S. Vincze Edit.* Szikra, Budapest 1954. A szakegyesületi szervezkedésről szóló előadói beszéd és az elfogadott határozat 64–66. old. Az idézet a 65. oldalról való.

² A szocialista munkásmozgalom kezdete és fejlődése Magyarországon a XIX. század második felében. Párttörténeti Közlemények 1964. 1. szám. 33. old.

A szociáldemokrata párthoz csatlakozott fővárosi szakegyletek már az 1890-es évek elején országos kongresszusok rendezésével, szaklapok kiadásával hozzáálltak a vidéki munkások szakmai szervezéséhez is. A budapesti cipész-szakegylet A Czipész c. szaklap 1891. április 1-én történt megindításával, a szervezkedés irányelveinek kijelölésével a vidéki szakmai mozgalom számára nagy segítséget nyújtott. E segítség nyomán indult meg 1891-ben a szegedi szociáldemokrata cipészmozgalom. A szaklapban közzétett felhívások nyomán szervező bizottság alakult, amely 1891. október 18-án nyilvános gyűlést tartott a cipész- és csizmadia segédek számára.³ A gyűlés előadói ismertették a „nagy számmal” megjelent hallgatóság előtt a cipész- és csizmadia segédek sanyarú helyzetét.⁴ Megmagyarázták, hogy helyzetükön csak szakegyleti szervezkedés útján javíthatnak. A résztvevőket sikerült meggyőzni és kimondották a Szegedi cipész- és csizmadia segédek szakegylete megalakítását. A budapesti szakegylet által a szaklap segítségével kezdeményezett országos szervezőmunka egyik legelső eredménye volt a szegedi szakegylet létrehozása.⁵ Az alapszabályok kidolgozására, az ügyek ideiglenes intézésére a gyűlés 11 tagú bizottságot választott. A gyűlés szervezői A Czipész egyes példányait „nagy számban” szétosztották a jelen levők között. A szaklap egyes példányainak kiosztás céljából való tömeges rendelkezésre bocsátása, valamint a budapesti cipész egylet vezetősége által a gyűlésre küldött üdvözlő távirat (amelynek felolvasása „tomboló lelkesedést keltett”) azt bizonyítja, hogy a szegedi szervező munka a fővárosi szakegylet vezetőségének tudomásával és segítségével történt. A lelkes hangulatú gyűlés hitet tett a szociáldemokrácia elvei és a cipész- és csizmadia munkások országos szervezésének szükségessége mellett. A szervező bizottság ettől kezdve gyűléseken és összejöveteleken fáradhatatlanul magyarázta a szervezkedés hasznát és célját.⁶ A szervezet alapszabályait már az 1891 november 15-én tartott gyűlés elfogadta, a belügyminisztérium pedig 1892. tavaszán jóváhagyta. Az alapszabály szerint az egylet célja „a tagok szakbeli, erkölcsi és szellemi kiképeztetése; egy könyvtár és a fenti célnak megfelelő folyóiratok beszerzése.” Emellett foglalkozik munkaközvetítéssel, a munkanélküli és a

³ A gyűlésről beszámol: A Czipész 1891. november 1. Gyűlési tudósítások. Szeged.

⁴ A jelentősebb vidéki városok — köztük Szeged — cipésziparában az 1890-es évek elejére nagymértékben elterjedt az ún. sitz („otthonülő”) munka. A mesterek egy része a nagyobb nyereség érdekében egyáltalán nem, vagy csak nagyon szűk keretekben tartott fenn műhelyt. Segédek nagyobb része saját szerszámaival otthon dolgozott, a szükséges anyagok beszerzéséről ők gondoskodtak, a mester csak elvitte a kész munkát. Az otthon munka segítségével a munkáltató megtakarította a műhelyfenntartás költségeit, az apró kellékek (fonál, szeg stb.), fűtés, világítás árát, a béreket pedig szinte tetszés szerint leszoríthatta, mert az otthon dolgozó, egymást nem ismerő munkások nem tudtak ellenállást kifejteni. Az ún. sitz munka tehát a kizsákmányolás fokozásának eszköze volt. — A sitz rendszerről a cipésziparban: A Czipész 1891. május 1. A házon kívüli (sitz) munka. Továbbá 1903. július 16. Zitzesek világa. *Farkas István*: A magyarországi cipész-csizmadia munkások szakegyleti mozgalma 1903–1912. Kiadja a szakszervezet. Budapest 1913. 41., 45., 66. old.

⁵ A Czipész 1892. március 15. Az országos kongresszus.

⁶ Ugyanott 1892. március 1. Szemle. Szeged.

vidékről jött vagy átutazóban levő szaktársakat pedig segélyezi. A munkánélküli segély évente 6 Ft, a tagok beiratási díja 30, havi járuléka 20 krajcár. A fennálló egyleti rendeletnek megfelelően hangoztatja, hogy a tagok „Összebeszélés folytán bekövetkezett munkaszünetelés (Streike) esetén az egyesület pénztárából nem segélyeztetnek.” Rögzíti a hatóság felügyeleti jogát is.⁷ Az alapszabályt kidolgozó bizottság jórészt A Czipész 1891. november 1-i számának mellékletében közzétett mintaalapszabályt követte, de nem mindenben. Kifejezetten nem beszél pl. a tagok anyagi érdekének védelméről, ami pedig a mintaalapszabályban benne van. Így megfosztotta magát attól a nagy agitációs lehetőségtől, amelyet a tagok anyagi érdekeinek minden irányú védelme magában foglal. E hiányosságtól eltekintve azonban a szegedi egyesület alapokmánya nagyjából megfelel azoknak a lehetőségeknek és követelményeknek, amelyek a helyi szociáldemokrata szakmai szervezetek előtt akkoriban fennállottak. A tagok „szellemi kiképzetése” magában foglalta a szociáldemokrata nézetek terjesztésének, a tagok szocialista nevelésének lehetőségét. A tagok gazdasági helyzetének javítását leszűkítette a munkaközvetítés, a munkánélküli- és utassegély folyósítására. Igaz, hogy ez is nagyon fontos volt, enyhített a tagok gazdasági nehézségein és vonzóbbá tette a szakegyesületet a szegedi cipész- és csizmadia munkások ekkor még nagy többségét alkotó közönyös, a fennálló viszonyokat megváltoztathatatlanak tartó munkások számára.⁸

Az alapszabályok jóváhagyásáig választott ideiglenes vezetőség 1892. tavaszán figyelemre méltó agitációs tevékenységet fejtett ki. Gyűlést hívott össze, amely megválasztotta az első országos cipészkongresszus két szegedi küldöttét és ezt az alkalmat is a szakegyesület előnyeinek, a szervezkedés szükségességének magyarázatára használta fel. A küldöttek a kongresszusi határozatokról az április 24-i gyűlésen számoltak be és a jelenlevők a kongresszus szellemében úgy határoztak, hogy a szocialista szegedi cipézmunkások munkaszünettel ünneplik május 1-ét. Egész napos munkaszünettel tüntettek a hatékony munkásvédelmi törvények és a proletariátus nemzetközi összefogása, a politikai jogok mellett.⁹ A szakegyesület ideiglenes vezetősége tehát politikai harcra mozgósított.

A szakegyesület az alapszabályok jóváhagyása után is igyekezett az országos cipészkongresszus határozatainak szellemében dolgozni. Helyisége eleinte a Kossuth Lajos sugárút 5. sz. alatti, Zombori-féle vendéglőben

⁷ Az alapszabály: SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1891–14855. 1. sz. — A jóváhagyott alapszabályokat az 1892. június 19-én tartott alakuló közgyűlésen ismertették és megválasztották az egyesület vezetését is. (A Czipész 1892. június 15. Szemle. Szeged) — Az első vezetőségi tagok: *Örvény István* első elnök, *Takács János* másodelnök, *Zimányi Béla* pénztárnok, *Kovács Pál* jegyző, *Ihász Mihály* és *Kiss Géza* ellenőrök. Az egyesületnek ekkor 50 rendes és néhány pártoló tagja volt. (Ugyanott 1892. július 15. Szemle. Szeged.)

⁸ A nagyfokú közönyösségről, a szocialisták nagy áldozatot és fáradságot kívánó agitációjáról ugyanott 1892. március 1. Szemle. Szeged.

⁹ Ugyanott 1892. május 15. Szemle. Szeged.

volt.¹⁰ Itt kezdte meg 1892. őszén a munkaközvetítést és a szakoktatást.¹² Az előbbi 1904 előtt nem sok eredményt hozhatott. A munkaközvetítés ekkor még alárendelt szerepet játszott az országos szakegyleti életben.¹² A megszervezésére irányuló törekvés azonban feltétlenül pozitív jelentőségű, mert tartalma az volt, hogy jobb munkafeltételeket biztosítson a munkás számára annál, mint amelyet az a munkáltatókkal való egyéni alkudozás útján elérhetett. Eredményesebb volt a szakoktatás. A szaktanfolyamot — amelynek céljára az egyesület minden hétfőn este megkapta a városi elemi iskola egyik tantermét — Heckmann István vezette.¹³

¹⁰ A Czipész 1892. október 1. Egyleti hírek. A szegedi czipészek és csizmadiák szakegylete... — A munkásmozgalom fejlődésének kezdeti időszakában vendéglői külön termék voltak a munkások szakegyleti helyiségei, itt tanácskoztak helyzetükről, itt rendezték az egyesületi estéket, mulatságaikat. (Vö. *Buchinger Manó*: *Küzdelem a szocializmusért*. I. köt. A magyar munkásmozgalom hőskora. Népszava könyvkiadó. Budapest é. n. 69—70. old.) Nemcsak Magyarországon volt így, hanem külföldön is, pl. Németországban és Angliában. A munkások tömegeinek nyomora és a szervezetek gyengesége hosszú ideig nem tette lehetővé magánhelyiségek bérbévetelét. Egyes vendéglő tulajdonosok Szegeden is szívesen bérbeadták helyiségeiket egy vagy több szakegyletnek, mert nemcsak a bérleti díj, hanem a szakegyletbe járó munkások zömének alkoholfogyasztása is növelte jövedelmüket. (*Waltner Mihály* nyugdíjas vasmunkás visszaemlékezése 1963. február 1.) — A mozgalom fejlődésére, ez a lényeges, a vendéglői helyiségek kettős hatással voltak. Akkor még egyetlen lehetőségét jelentették a rendszeres összefüveteknek, ezzel hozzájárultak a szervezeti élet kibontakozásához. De egyben fékeztek is ezt, mert gyakran előfordult, hogy a munkás az egyleti helyiségbe indult, de a kocsmai helyiségben kötött ki. Elvonta tehát a munkást a problémákkal való foglalkozástól, a tanulástól, a művelődéstől. Az általunk tárgyalt időszakban Szegeden még minden szakmai szervezet vendéglői helyiségben működött. Pl. a cipészek helyiségei — a szaklapban megjelent egyesületi kalauzok alapján — ezek voltak: 1891—1895 közepéig a Kossuth Lajos sugárút 5. alatti Zombori-vendéglő, 1895 közepétől 1897 elejéig a Takaréktár és a Horváth Mihály utca sarkán levő Pesti Vilmos-féle vendéglő, 1897 elejétől 1901-ig a Béla utcai Baross-vendéglő, 1901 tavaszától a Kis-Pipa vendéglő. — A vendéglői helyiségek szerepéről a korai szegedi munkásmozgalom történetében *Tiszai Viktor* (Csongor Győző) A legrégebb munkásotthonokról címmel írt a Dél-Magyarország 1962. június 9-i számában. E cikk tévesen 1903-ra teszi az első szakegylet megjelenését Szegeden és ettől kezdve sorol fel egy sor kocsmai helyiséget, ahol szakegyletek működtek. A vendéglői helyiségeknek a szakmai szervezetek fejlődésében betöltött valóságos szerepét nem ismeri fel.

¹¹ A Czipész 1892. október 1. Egyleti hírek. A szegedi czipészek és csizmadiák szakegylete...

¹² *Erényi Tibor*: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867—1904. idézett mű 297. old.

¹³ *Heckmann István* (1850—1937) a szakegylet megalakításában és működésének irányításában tevékenyen részt vett. Fordulatos életútja során 1868-tól kezdve részese a fővárosi szocialista cipészmozgalomnak, tagja az Általános Munkásegyletnek. Ekkor még Lassalle tanításainak híve. A hűtlenségi per egyik vádlottja. Az 1870-es években Pozsonyban és Szombathelyen igyekezett megindítani a szocialista cipészmozgalmat. A Magyarországi Általános Munkáspárt létrehozására irányuló harcokban, mint a Frankel vezette irányzat ellenfele vett részt, majd az 1880-as években a párton belüli radikális ellenzékhez csatlakozott. Emiatt 1884-ben őt is kiutasították a fővárosból, Pécsre toloncolták. Az 1880-as évek végén innen került Szegedre, ahol véglegesen megtelepedett. Egyes visszaemlékezések szerint az 1890-es években Marx és Engels tanításait terjesztette, ápolta a helyi szakegyletek együttműködésének gondolatát. Szegedi tevékenysége már távol állott a forradalmiságtól. Az 1900-as években még aktívan részt vett a mozgalomban, később inkább csak a munkás ünnepségek résztvevője és a mozgalom kezdeti időszakára történő visszemlékezések hőse. — Az elmondottakra: *Heckmann István* önéletrajza. Párttörténeti Intézet Archivuma (Ezentúl P. I. Arch.) H—h—55. *Varga János* visszaemlékezése, ugyanott

A szakegylet — az első országos cipészkongresszus határozata értelmében — ugyancsak a szervezet vonzóerejének, ezen keresztül befolyásának növelése és a gazdasági helyzet javítása érdekében fellépett a sitz-munka ellen. Ez azonban csak bátorítalan kísérlet volt az alapszabály említt hiányosságának gyakorlatban való csökkentésére. Beadványban kérte az ipartestület bőripari szakosztályát a sitz-munka eltörlésére, egészséges műhelyek berendezésére.¹⁴ A kérvény szövegének tanúsága szerint a szakegylet vezetői körében ekkor még az a téves hit élt, hogy a munkáltatókat — saját érdekeikre való hivatkozás alapján — rábírhadják a sitz-rendszer felszámolására. A tudósító, Heckmann István hozzá is fűzte a szöveget kísérő megjegyzésben: „bizton reméljük, hogy a sitz-munka nálunk eltöröltetik.” A beadvány természetesen nem érte el az otthon-munka megszüntetését. A sitz-munka elleni eredményesebb fellépés érdekében a szakegylet igyekezett megnyerni az önálló kisiparosokat is.

A szervezet 1893-ban bekapcsolódott abba a harcba, amely az előző év nyarán a szociáldemokrata párton belül a megalkuvó és az osztályharcos irányzat között kirobbant. A budapesti cipészsegédek szakegylete és a szaklap az osztályharcos, Engelmann-vezette irányzatot támogatta s a vidéki cipészszakegyleteket is ebben az irányban befolyásolta. A fővárosi szakegylet elnöke, Poór Árpád 1893. júniusában vidéki körútja során Szegedre is eljutott. Június 18-án „igen jól látogatott” gyűlésen beszélt a cipész- és csizmadiamunkásoknak. Felszólította őket, hogy „küzdjenek a szociáldemokrata eszmék terjesztéséért” és támogassák az osztályharcos irányzatot, amely a Munkás c. lap köré tömörül.¹⁵ Ez a gyűlés messze felülemelkedett a szokványos tagtoborzó gyűlések színvonalán, mert az előadó a szervezkedés szükségességéről a gazdasági és politikai harc összekapcsolásának, az osztályharc kibontakoztatásának gondolata jegyében beszélt. A szegedi szervezet tagjainak többsége magáévá tette az Arad központtal vidéken is szervezkedő osztályharcos irányzat törekvéseit. Ezt igazolja, hogy az 1893. augusztus 31-i Lassalle emlékünnepe-lyén Szabó Béla aradi szociáldemokrata volt a szónok és az 1894. január elején tartott aradi pártkongresszuson, amely megalapította a Magyarországi Szociáldemokrata Munkáspártot, két küldöttel képviseltette magát.¹⁶ 1894-ben a cipészegylet néhány tagja valóban igyekezett részt vállalni a szociáldemokrata eszmék terjesztésében, a város munkásainak politikai nevelésében. Várad József cipészsegéd pl. egyik kezdeményezője volt annak az általános munkásgyűlésnek, amelyet a szegedi szociáldemokraták 1894. július 8-ára kívántak összehívni a Mars térre.¹⁷ A polgármester

H-v-16. MMTVD. I. köt. 1848–1890. Összeállította: *Erényi Tibor*. Szikra, Budapest 1951. 179, 213–214, 344, 347–349, 356, 473–474. old. *Horváth János* — *Farkas István*: A budapesti cipészsegédek szakegylete 25 éves története 1877-től 1902-ig. Budapest 1902. 6. old. Bőripari Munkás 1937. szeptember. Heckmann István elvtárs utolsó útja.

¹⁴ A beadvány szövegét közli A Cipész 1893. augusztus 15. Szemle. Szeged.

¹⁵ Ugyanott 1893. július 1. Szeged.

¹⁶ Ugyanott 1893. október 1. Különfélék. Lassalle-ünnepély. — 1894. január 15. Az aradi pártgyűlés tárgyalásai. — Az 1890-es évek Lassalle-ünnepségeinek értékelését a magyar munkásmozgalomban *S. Vincze Edit*: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890–1896. c. idézett műve 64. oldalán találjuk meg.

¹⁷ SZ. Á. L. Szeged polgármesterének elnöki iratai 1894–2264. sz.

azonban a május 1-i gyűléstilalmat parancsaló belügyminiszteri rendeletre hivatkozva a gyűlés megtartását nem engedélyezte. Pedig a belügyminiszteri rendelet csak a május 1-i megmozdulásokra vonatkozott. A polgármester tehát önkényesen intézkedett, a rendőrség pedig — ugyan-csak önkényesen — Váradit elfogta.¹⁸

Az 1890-es évek második felében a Bánffy-kormány időszakára jellemző rendőrségi üldözések, a munkások rossz gazdasági helyzete, az egyleteken belüli éles viták miatt a vidéki cipészmozgalom országsszerte hanyatlott. Szegeden a visszaesés már 1894 második felében megkezdődött. A visszaesés kérdésével e helyen nem kívánunk részletesen foglalkozni. Elég, ha annyit említünk meg, hogy az 1890-es évek második felében a szegedi szakegylet többször is beszüntette működését és azok a cipéssz munkások, akik szívükön viselték a szakegylet ügyét, ekkoriban igen nehéznek látták a helyi mozgalom helyzetét.¹⁹

Szociáldemokrata elvi alapon indult meg ugyancsak 1891-ben a szegedi asztalos munkások szakegyleti szervezkedése is. Az Asztalosok Szaklapjának megjelenése (1891. július 12.) — akárcsak a cipésszaklap megjelenése — lökést adott a vidéki szervezkedésnek. Már 1891. őszén Pozsonyban, Pécsen és Szegeden is megindult a szervező munka.²⁰ A Szegedi Asztalosok Segédkező Szakegylete a vidéki asztalos szakegyletek sorában a legelső között jött létre. Beterjesztett alapszabályai az egylet célját a tagok „szakbeli és szellemi képzése.” „szellemi és anyagi érdekeik megvédése”, vitás ipari ügyekben jogvédelem nyújtás, díjmentes munkaközvetítés, munkanélküli- és utassegély nyújtásában jelölte meg. A segélyek összegét azonban nem határozta meg, csupán azt, hogy a munkanélküli tagok évente nyolc héten át részesülhetnek munkanélküli segélyben, míg az utassegély egy heti munkanélküli segély összegének felel meg. Ez az alapszabály pontosabban jelölte meg a szakegylet célját, mint a cipésszegédéké, mert a tagok anyagi érdekeinek óvására is nagy súlyt helyez és amellet a jogvédelem biztosítása is előnyösen különbözteti meg a másiktól. A belügyminisztérium azonban nem hagyta jóvá, főképpen azért, mert nem tartalmazta az 1884. évi XVII. tc. ama rendelkezését, hogy az egylet sztrájkolókat nem segélyezhet.²¹ Az egyletalapító munkások az ideiglenes vezetőség javaslatára a kívánt módosításokat az alapszabályon végrehajtották, a minisztérium pedig „nagy utánjárás és hosszú huza-vona után” 1894. február 27-én jóváhagyta.²²

¹⁸ Az esetről részletesen beszámol *Váradit Józsefnek* A Cipész szerkesztőségéhez küldött levele, amely a szaklap 1894. augusztus 1-i számában jelent meg. (Szemle. Szeged.)

¹⁹ Ugyanott 1897. december 15. Szemle. Szeged.

²⁰ Asztalosok Szaklapja 1891. november 28. Egyleti kalauz. Továbbá SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1893–13274. 1. sz. — Itt található a szakegylet alapszabályai is.

²¹ Ugyanott.

²² Asztalosok Szaklapja 1894. június 23. Kongresszusunk jegyzőkönyve. (VI. folytatás) — *Császár János* szegedi küldött felszólalása az országos asztalos kongresszuson. — Az ideiglenesen működő szakegylet tisztikara, az asztalosszakegylet alakításának kezdeményezői a következők voltak: *Kádár Lajos* elnök, *Papp Ferenc* alelnök, *Petz János* jegyző, *Virbel István* helyettes jegyző, *Udvardi Mihály* pénztáros, *Csercsovits Ferenc* számvivő. (Asztalosok Szaklapja 1894. február 10. Szemle. Szeged.)

Az alapszabályok 1891. őszén történt kidolgozásától azok jóváhagyásáig eltelt időszakban az ideiglenes szakegylet nem sok tevékenységet fejtett ki. Csak 1894 elejétől figyelhető meg a szegedi asztalos munkások élénkebb mozgása. Ebben — az alapszabályok jóváhagyása mellett — az is szerepet játszott, hogy az 1894. márciusában tartandó első magyar asztaloskongresszus előkészítése során Prockl János, a szaklap akkori harcos szerkesztője többször is megfordult Szegeden és előadásokat tartott a szociáldemokrata szakegyleti szervezkedés kérdéseiről.²³ Ezeknek az előadásoknak és az 1892-es valamint 1894-es kongresszusok határozatainak döntő szerepe volt abban, hogy a szegedi szervezők a proletár internacionalizmus és az osztályharc elvi alapjára helyezkedve agitáltak és igyekeztek fejleszteni szervezetüket.²⁴ Az egylet választmányának az asztalossegédekhez intézett első felhívásából kitűnik, hogy a szervezet a 12 krajcáros heti járulék fejében jogos tagjainak munkanélküli- és utassegélyt, jogi támogatást, fiatalabbaknak táncoktatást ad.²⁵ Az alapszabályokban említett egyleti könyvtár és a segélyalap gyarapítása érdekében már ezekben az években többször rendezett táncmulatságokat.²⁶ A szervezet legaktívabb vezetői, tagjai mindent megtettek, hogy meggyőzzék a munkásokat a kedvezőbb munkafeltételek kivívásának lehetőségéről és szétoszlassák azt a nézetet, ami sok munkást ekkor még áthatott; „Így volt mindig, így is fog örökké maradni, ezen változtatni nem lehet.”²⁷ A szakegylet választmánya felismerte az eredményes szervező munkának azt az alapvető követelményét, hogy a már belépett tagok között is és a közönyösek között is állandó, újból és újból megismétlődő agitációt kell folytatni. „Ha folytonosan nem ébreszt benneteket valaki — írja egyik felhívásában — ha folytonosan nem hívjuk fel figyelmeteket szervezötünkre, akkor álmodtok alusszátok és nem veszitek észre, miként süllyed napról-napra amúgyis silány keresetünk.”²⁸ A nyomorúságos gazdasági helyzet megkövetelte a viszonyok megjavítására irányuló harcot. A szakegylet — helyesen — úgy látta, hogy csak a szervezett munkásság kényszerítheti engedelményekre a munkáltatókat. Az egylet az agitációt — amint a munkásokhoz intézett kiáltványaiból is kitűnik — az eredményes harcokra való felkészülés gondolatának előtérbe való állításával folytatta. A munkások gazdasági helyzetének megjavítására irányuló mozgalmat azonban nem kezdeményezett, mivel kevés volt a beszervezett asztalossegédek száma. A gazdasági akciók szervezésétől való húzódozás viszont akadály volt a taglétszám növelésének. Ezért ajánlotta a szaklap az

²³ Prockl 1894. január 28-án és március 5-én tartott nyilvános asztalosgyűléseket. Asztalosok Szaklapja 1894. február 10. Szemle. Szeged. Továbbá 1894. március 10. Gyűlési tudósítások. Szeged.

²⁴ A proletár internacionalizmus szellemére lásd *Papp Ferenc* szegedi küldött felszólalását az 1894. márciusi asztaloskongresszuson. (Ugyanott 1894. június 23. Kongresszusunk jegyzőkönyve VI. folytatás), az osztályharc alapjára helyezkedést igazolja többek között *Császár János* felhívása is (Ugyanott 1893. szeptember 22. Műhelyekből. Szeged.)

²⁵ Ugyanott 1894. szeptember 8. Felhívás Szeged város asztalos munkásaihoz!

²⁶ Szegedi Napló 1894. szeptember 4. Táncmulatság szépségversennyel. 1894. október 21. Táncvizsga. 1895. június 30. Asztalosok táncvizsgálma.

²⁷ Asztalosok Szaklapja 1896. május 9. Vegyesek. Szeged város asztalosmunkásaihoz!

²⁸ Ugyanott 1894. december 22. Felhívás Szeged város asztalos-segédeihez!

1895. szeptemberében választott új vezetőség figyelmébe, hogy „necsak emlegesse, hanem ténylegesen meg is valósítsa a helyzet javítására irányuló mozgalmat.”²⁹ Ez azonban az 1890-es évek második felében nem következett be; az asztalos mozgalom is — akárcsak a cipészmozgalom — visszaesett. Hiába igyekeztek a szervezet vezetői jószándékúan, „kétszeres erővel” fáradozni a szakmozgalom megerősítésén,³⁰ erőfeszítéseik egyelőre nem vezettek eredményre — lényegében ugyanazon okok miatt, mint amelyeket a cipészek esetében láttunk.

Az eddig ismertetett két szociáldemokrata szegedi szakegylet megalkotását a szakmák központi szaklapjainak megindítása, a hasábjaikon közzétett felhívások és útmutatások készítették elő, az országos szakmai kongresszusok határozatai pedig továbbfejlesztették a helyi szakegyleti mozgalmat. A harmadik szocialista szakegylet létrehozásához viszont országos szakmai kongresszus adta meg a kezdeti lendületet, amit azután a szaklap kiadása fokozott. Ez volt a Szegedi szabó kisiparosok és munkások szakegylete. A budapesti szabómunkások kezdeményezésére 1892. augusztusában összeült az első országos szabókongresszus, hogy kidolgozza a szabók országos szakegyesületi szervezkedésének alapelveit.³¹ Ez a tanácskozás — a cipészek és asztalosok ugyancsak 1892-ben tartott országos kongresszusához hasonlóan — kimondta, hogy mindaddig, amíg a kormány nem teszi lehetővé országos szakegylet létrehozását, helyi szakegyleteket kell alakítani, amelyek célja az osztálytudat felébresztése, a műveltség terjesztése, harc a munkafeltételek javításáért, a tagoknak munkanélküli- és utassegély valamint munkaviszonyból eredő peres ügyekben jogvédelem biztosítása. Ha majd sikerül legyőzni a hatóságok ellenállását, a helyi egyletek országos szakszervezetben egyesülnek. A szakegyletek a szociáldemokrácia elvi alapjára helyezkednek. Az agitációs költségeket, a bérharcok segélyezését a tagok önkéntes adakozásából teremtett alapból fedezik.³² Az országos kongresszuson a szegedi szabók három küldöttel képviseltették magukat. A küldöttek az 1892. szeptember 11-i nyilvános szabógyűlésen számoltak be a kongresszusi határozatokról, amelyeket a jelenlevők egyhangúlag magukévá tettek és elfogadták a nemzetközi szociáldemokrácia alapelveit. Azonnal megalakították a szakegyletet és megválasztották ideiglenes vezetőségét is, amely 1892. október 19-én tartott újabb szabómunkás-gyűlésen ismertette az alapszabályokat.³³ Ez a tervezet az országos szabókongresszus határozatait követte. A gyűlés elfogadta és mivel a szakegyleti alapszabályokra vonatkozó hivatalos előírásoknak mindenben megfelelt, 1893. május 18-án a belügyminisztérium jóváhagyta.

Az egylet már nevében is kifejezésre juttatta, hogy a segédek mellett a mestereket is igyekszik megszervezni. A szakma sajátossága volt,

²⁹ Ugyanott 1895. október 12. Szemle. Szeged.

³⁰ Ugyanott 1896. március 28. Szemle. Szeged.

³¹ Népszava 1892. június 17. Felhívás a szabóiparban elfoglalt munkások, munkánők és kisiparosokhoz Magyarországon!

³² Ugyanott 1892. augusztus 26. A szabómunkások kongresszusa.

³³ A gyűlés jegyzőkönyve és az alapszabályok megtalálhatók: SZ. Á. L. Szegedi polgármesteri iratok 1938–5441. sz. Egyletek c. csomóban.

hogy sok mester nagyobb szabócégekhez bedolgozott. Bár formailag ön-állók voltak, a valóságban a munkáltató cég alkalmazottai és kizsákmányoltjai. Az otthon-munkának sajátos válfaja volt ez. A szegedi szakegylet is ezeket a mestereket igyekezett tömöríteni, mert érdekük valóban megegyezett a segédek érdekeivel.³⁴ Természetesen az egyletnek fokozottabban kellett e mester tagok szocialista nevelésével foglalkoznia, mert csak így remélhette, hogy az önállóság bűvkörében élő mestereket meg tudja nyerni a szociáldemokrata célkitűzéseknek. Az egylet mellett még kevésbé tartottak ki, mint a segédek. Az alapszabályokat elfogadó gyűlésen újjáalakított ideiglenes vezetőségbe beválasztották Böszörményi István bedolgozó kisiparost is. De 1893. végére már szembefordult a szakegylettel.³⁵

A vezetőség és tagság vegyes összetétele a burzsoáziával egyezkedő és a harcos irányzat jelentkezését, ez irányzatok híveinek elkülönülését és harcát eredményezte. Ennek megnyilvánulása volt az, hogy az egyik vezetőségi tag, Hornyák 1894. július 25-re szakegyleti gyűlést hívott össze, amelyre szónokként a fővárosi szabó szakegylet osztályharcos alapon álló, emiatt a szakegylet vezetőségéből kibuktatott tagját, Gion Jánost nyerte meg.³⁶ Gion és Hornyák felszólalásának a Szegedi Napló c. burzsoa újságban megjelent szavaiból arra következtethetünk, hogy a szegedi szakegyletben a vezetést ekkor uraló, a munkáltatókkal békés együttműködést hirdető irányzattal szemben fellépett a radikális irányzat. Gion „Erős tömörülésre, összetartásra serkentette a megjelenteket és egyenesen felhívta elvtársait, hogy a munkaadók, gyárosok és tőkepénzesek ellen foglaljanak állást s mihelyt alkalom nyílik, fejtsek ki a leg-erősebb akciózt.” Hornyák pedig „olyan erős tömörülést akarna létesíteni, mely az összes szegedi iparos egyleteket magába zárná és amely a tőkepénzesek, gyárosok és munkaadók ellen orkánszerűen lépne fel és ez a fellépés... mint valami vihar, mindent lerombolna majd, hogy megteremtse az elvtársak számára azt, amit maguk elé czélul kitűztek.” E tudósításból úgy tűnik, hogy a szónokok a szervezeti erősödés és a szociáldemokrácia forradalmi céljai mellett foglaltak állást, — Hornyák esetében anarchista mellékizzel. A szónokok szavaiban a gazdasági és politikai akciók egységének gondolata jutott kifejezésre.

Az 1890-es évek második felében a szegedi szabó szakegylet tevékenysége is csökkent, a harc eszméje háttérbe szorult. Nem ismerjük, hogy az 1896. szeptemberében tartott országos kongresszuson, a vidéki munka fellendítésére elfogadott nagyjelentőségű „szervezkedési szabály-

³⁴ A szakegylet erre irányuló agitációját bizonyítja: Szabók Szaklapja 1894. január 1. Szemle. Szeged. — Ebből azt is megtudjuk, hogy a szakegyletnek ekkor 41 kisiparos tagja volt.

³⁵ Ugyanott. — A szakegylet 1893. június 25-i gyűlésén jelentették be az alapszabályok jóváhagyását. Az első tisztikar: *Sághy Mihály* elnök, *Bóros Zsigmond* másodelnök, *Dám Károly* pénztáros, *Schwarz Manó* számvivő, *Kuluncsics Lőrinc*, *Steiner Lajos*, *Fürdők Károly*, *Snájder Imre*, *Farkas Mihály* ellenőrök, továbbá 20 rendes és 6 pót választmányi tag. (Szabók Szaklapja 1893. július 15. Szemle. Szeged.)

³⁶ Szegedi Napló 1894. július 27. Szocialisták Szegeden. Szervezkedés a szabók között.

zatot”³⁷ (amely a budapesti központtal kapcsolatban levő bizalmi férfit teszi meg a helyi szervezkedés irányítójává) Szegeden mennyiben hajtották végre. Csak annyit tudunk, hogy 1897-ben az egyletnek volt könyvtára és már munkát is közvetített.³⁸ Utóbbi bevezetésére a budapesti szabó szakegylet példája hatott ösztönzően. A fővárosi szakegylet 1897. február 14-i közgyűlésén foglalt állást a szakegyleti munkaközvetítés megvalósítása mellett.³⁹ A szegedi egylet az utassegély bevezetését a tagok rendszeres tagdíj fizetésétől tette függővé 1897-ben és ugyancsak az alapszabályban említett szabászati tanfolyamot is 1898-ban indította meg először, az ekkor már elnök Ábrahám Mátyás vezetésével.⁴⁰

Az 1890-es években Szegeden az említettekén kívül még két szociáldemokrata szakegylet alakult, mindkettő 1897-ben. Ez év július 4-én a Kenderfonógyár kézi munkásai Axt János és Görögh Viktor vezetésével megalakították a Szegedi kötélgyártó segédek szakegyletét, amely a gyár 70—80 főnyi kézi munkását és a város 30—40, kisiparosoknál dolgozó kötélverő segédjét akarta megszervezni.⁴¹ Ez volt az első olyan szakegylet Szegeden, amely nagyipari munkásokat is szeretett volna tömöríteni, az első kísérlet az ekkor már jelentős helyi textil-nagyipar — bár csak segédmunkásainak — megszervezésére. A magyarországi fonó- és szövőipar munkásait tömörítő szakegyletek megalakulásának sorában a legelsőkhöz tartozott.⁴² Az alakuló gyűlés, amelyen 46-an vettek részt (Meszes István Laudon-utcai vendéglőjének kert-helyiségében), elfogadta az alapszabályokat. Eszerint az egylet célja „A tagok szakbeli, erkölcsi és szellemi kiképeztetése”, munkaközvetítés, munkanélküli- és utassegély biztosítása. A szellemi kiképzés céljából könyvtárat szervez, folyóiratokat szerez be és szakoktatást indít. Az egyletnek tagja lehet „minden, Szegeden a kötélgyári ipar bármely ágazatában alkalmazott segédmunkás”, aki lefizeti a 30 krajcáros beíratási és a 20 krajcáros havi díjat. Az egylet évente legfeljebb 6.— Ft munkanélküli segélyt ad egy-egy tagjának. Az utassegély összegét a választmány határozza meg. Kijelenti, hogy az egylet sztrájkolókat nem segíeyezhet és biztosítja a hatóság felügyeleti jogát is. Az alapszabály tehát több tekintetben hasonlít a cipészsegédek szakegylete alapszabályaihoz,

³⁷ Szabók Szaklapja 1896. október 10. Szabómunkások II. országos kongresszusa (Folytatás).

³⁸ Ugyanott 1897. március 13. Szervezkedési ügyek.

³⁹ P. I. Arch. Szabók I. A budapesti szabómunkások szakegylete választmányi üléseinek jegyzőkönyve 1893—1903.

⁴⁰ Szabók Szaklapja 1898. január 15. Egyleti ügyek. A szegedi szabó kisiparosok és munkások szakegylete...

⁴¹ Axt János és Görögh Viktor kérelme a belügyminiszterhez. A kérvény és az alapszabályok szövege megtalálható: SZ. Á. L. Különböző egyesületek alapszabályai 1874—1900. c. kigyűjtött tanácsi iratcsomóban. — A Kenderfonógyárnak ekkor összesen kb. 500 munkása volt, túlnyomóan gépen dolgozó, főleg női és gyermekmunkások.

⁴² Az 1899. évi első országos szakegyleti kongresszuson csak mindössze négy, textilipari munkásokat tömörítő szervezet képviseltette magát. Eszerint a textilipari munkásszervezetek száma a századfordulón még kevés lehetett, akkor is, ha feltételezzük, hogy a szakegyleti kongresszuson nem képviseltette magát minden textilmunkásszervezet. Az adatok: *Erényi Tibor*: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867—1904. idézett mű 198. old.

főképpen abban, hogy a tagok anyagi érdekeinek védelmét csupán munkanélküli- és utassegélyre, valamint munkaközvetítésre korlátozza. De nagyon lényeges eltérés az, hogy elsősorban a gyári segéd munkások szervezését tekinti feladatának. A belügyminisztérium 1898. március 29-én jóváhagyta az alapszabályokat, azonban a szakegylet nem kezdhetette meg működését. A Kenderfonógyár igazgatója, Wimmer Fülöp, az egyik leggyűlöltebb szegedi munkásnyúzó tudomást szerezvén a segéd munkások szervezkedéséről, kijelentette, hogy „aki az egylet vezetésében részt mer venni, azt elbocsájtja.”⁴³ Fenyegetését be is váltotta. A városi tanács a jóváhagyott alapszabályokat kiküldte a Kenderfonógyárba, hogy ott Axt és Görögh átvehessék. A gyár azonban azt válaszolta, hogy a két munkás már nem dolgozik az üzemben, nem is tartózkodnak Szegeden és távozásuk óta a szakegyleti mozgalom megszűnt.⁴⁴ A kenderfonógyári segéd munkások szakegyletének sorsa azt példázza, hogy a nagyüzemi segéd munkások szakegyleti szervezését a gyárigazgatók minden eszközzel akadályozni igyekeztek, a szervezők és résztvevők elbocsátásával egy ideig sikeresen meg is gátolták.

A másik 1897-ben keletkezett helyi szakegylet a Szegedi vas- és fémmunkások szakegylete volt. Akárcsak a kötélgyártó szakegylet esetében, ennek megalakításánál sem mutatható ki közvetlenül fővárosi segítség. De a fennmaradt alapszabály körültekintő és gondos fogalmazása arra enged következtetni, hogy elkészítői ismerték egy-két fővárosi fémmunkás szakegylet alapszabályait.⁴⁵ Az alakuló gyűlés 1897. augusztus 8-án volt Pesti Vilmos vendéglőjében. Az egybehívó és a gyűlés elnöke Leinner Lajos, jegyzője Geyer Lajos volt. A gyűlésen egyhangúlag elfogadott alapszabály szerint az egylet célja a tagok szakbeli és szellemi kiképzése, szellemi és anyagi érdekeik megvédése, munkanélküli- és útisegély, díjmentes munkaközvetítés, jogvédelem biztosítása és „a kölcsönösség gyakorlása.” Utóbbi tétel, amely azt jelenti, hogy a szegedi egylet más helyi vasas szakegyletekkel kölcsönösen jár el pl. az utassegélyezésben, utal arra is, hogy a szegedi alapszabály-készítők már ismerték a fővárosi vas- és fémmunkás szakegyleteknek az egyesülésre és a vidéki egyletekkel való kapcsolat kiépítésére, az egységes országos vasmunkás szövetség létrehozására irányuló törekvéseit. A „kölcsönösség” eszméje a kapcsolatok — törvényekbe még nem ütköző — kiépítésére irányuló törekvést sejtet. A szakegylet a tagok szellemi képzését könyvtár, szaklapok, szakelőadások, felolvasások és társalgás útján kívánta előmozdítani. Az alapszabályok 1 Korona beíratási díjat és heti 20 fillér járulékot kívánnak a rendes tagoktól; az útisegély 1 K., a munkanélküli segély nagyságát (a tag egy évben 9 héten át veheti igénybe) a közgyűlés határozza meg. Minthogy az alapszabály megfelelt a szakegyleti alapszabályokkal szemben támasztott valamennyi törvényes követelménynek, 1898. április 6-án a belügyminisztérium jóváhagyta. A szakegyletnek az első években kifejtett tevékenységére alig van adatunk, ami

⁴³ Munkáslap 1898. május 18. Beküldetett. Wimmer úr figyelmébe.

⁴⁴ SZ. Á. L. Különböző egyesületek alapszabályai 1874–1900. c. kigyűjtött tanácsi iratcsomó.

⁴⁵ Az alakuló ülés jegyzőkönyve és az alapszabályok: SZ. Á. L. Szegedi polgármesteri iratok 1938–5441. 1. sz. Egyletek c. csomóban.

azt mutatja, hogy a Vas- és Fémmunkás Szövetség létrejötte (1903) előtt nem sokat tehetett az alapszabályokban megjelölt célok érdekében. Minden esetre 1897-ben a szegedi vasasok lerakták szociáldemokrata szakmai szervezetük alapját.

Két szakegylet megalakulása 1897-ben és alapszabályaik jóváhagyása a következő évben, a szakmai szervezkedés igen jelentős eredménye. Akkor keletkeztek, amikor a szakmai mozgalom Magyarországon — elsősorban a Bánffy-kormány brutális támadása miatt és annak következtében, hogy a szociáldemokrata párt vezetésében az 1890-es évek második felében mindinkább felülkerekedett az opportunizmus — nagy mértékben visszaesett.⁴⁶ A hatósági üldözés, a tőkésök támadása, a nagy nyomor, a közönyösség, a polgári és egyházi befolyás mind-mind nehezítette a szakegyleti tevékenységet Szegeden. A kötélgyártó segédek szervezetét szétzúzta a tőke, a vasasok egyletének működése nagyon szűk keretek között mozgott. Megalakulásuk azonban annak az objektív törvényszerűségnek az érvényesülését bizonyítja, hogy a munkáltatók semmiféle eszakkal nem tudják tartósan meggátolni a munkásokat helyzetük javítására irányuló törekvésükben és e törekvések irányítására szolgáló szervezetek létrehozásában.⁴⁷

Az 1890-es évek közepén az említett szociáldemokrata szakegyletek mellett politikamentes, csupán önképzéssel foglalkozó munkásegyletek is keletkeztek. 1893. március 14-én megalakult a Szegedi szobafestő segédek olvasó és társalgó egylete,⁴⁸ 1895. január 3-án pedig a Szegedi könyvkötő segédek önképző köre tartott alakuló gyűlést.⁴⁹ Ezek az egyletek ekkor még nem voltak kapcsolatban a szociáldemokrata eszmékkel.

A magyarországi szakmai szervezetek fejlődése számára új utakat kijelölő, 1899. májusában tartott első országos szakegyleti kongresszus előtti időben Szegeden elsősorban egyes kisipari szakmák, a városban legfejlettebb kisipari ágazatok munkásai indultak el a szocialista szakmozgalom útján. Míg a fővárosban a kisipari szakmunkások mellett a gyáripari szakmunkások egyes csoportjainak is működtek szakegyletei, Szegeden a századforduló előtt ilyenre nem tudunk példát. Ez a sajátosság a szegedi ipar fejlődésének abból a vonásából eredt, hogy a századforduló előtt az itteni gyáripar főleg fafeldolgozó, malom- és textilipar volt, amelyek szakmunkás szükséglete meglehetősen kevés. A fővárosban pedig éppen a szakmunkás kategória volt a gyári munkásokat tömörítő szakmai szervezetek magva. Az országos fejlődéstől eltérő szegedi vonás

⁴⁶ Lásd pl. *Bokányi Dezsőnek a szakszervezeti mozgalomról szóló cikkét a Népszava 1897. február 12-i számában. Közli: MMTVD II. köt. idézett mű 420–422. old. A kérdésről beszél még: Népszava-naptár (az) 1899. évre. Kiadja a Népszava könyvkereskedés, Budapest 1898. 35. old. — A problémát részletesen tárgyalja *Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867–1904. idézett mű 186–195. old.**

⁴⁷ *Marx–Engels: A szakszervezetekről. Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1961. 52. old.*

⁴⁸ Az alakuló gyűlés jegyzőkönyve és az alapszabályok: SZ. Á. L. Különböző egyesületek alapszabályai 1874–1900. c. kigyűjtött tanácsi iratcsomóban.

⁴⁹ Alapszabályai: SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1895–1904. 1. sz.

az is, hogy a gyári segéd munkások egy csoportja kísérletet tett szakegylet létrehozására.⁵⁰ A szociáldemokrata alapon álló szegedi szakegyletek többsége a fővárosi munkásság segítségével jött létre; a budapesti szakegyletek kezdeményező szerepe a legtöbb helyi szakegylet alakításában kimutatható.

A fővárosi szakmozgalommal való kapcsolat az 1890-es években elsősorban a szaklap útján jelentkezett. A budapestiek a szaklapokon keresztül létesítettek kapcsolatot a vidékkel; a szaklapok olvasása adott támpontokat a helyi mozgalom szervezéséhez és alakította ki a szegedi egyleti vezetők álláspontját is egy-egy kérdésben. A helyi levelezők tudósításai pedig változatosabbá tették a lapokat és így javították azok színvonalát. Az egyes szakmák által rendezett országos kongresszusok, amelyekre a vidék küldötteit is meghívták, szintén ápolták a főváros és Szeged közötti kapcsolatot. A szegedi szervezők munkájukban az országos kongresszusok határozatai mellett az itt megismert agitációs érvekre is támaszkodhattak. A fővárossal való kapcsolatnak az a formája, hogy a szakmozgalom egy-egy neves budapesti vezetője megjelenjen a szegedi egyletben, a századforduló előtt még ritkán jelentkezett. A fővárosi szakegyleteknek ekkor még kevés lehetőségük volt a vidéki utak költségének fedezésére és emiatt csak kis mértékben vehették igénybe a vidéki szervező munka segítésének ezt a nagyon hatékony eszközt. A fővárosi munkások segítségével keletkezett szakegyletek azzal, hogy elfogadták a szociáldemokrata elveket, lényegében magukévá tették a II. Internacionálé alakuló kongresszusán is lerögzített alapvető marxista tanításokat. Azonban a gazdasági és politikai harc egységének megnyilvánulását a szegedi szakegyletek gyakorlatában — különösen az 1890-es évek második felében — alig tapasztalhatjuk. Ez természetes is, mert ekkor még elsősorban fennmaradásukat kellett biztosítaniuk. Ezért működésük középpontjában olyan agitációs tevékenység állott, amely — a kezdeti munkásmozgalomra jellemző módon — arra irányult, hogy megértessék a munkások minél nagyobb részével az összefogás szükségességét s azt, hogy helyzetükön csak összefogás útján javíthatnak.⁵¹ Azért, hogy a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételének eszméjét nem tartották előtérben, ekkor még nem hibáztathatók. A gazdasági és politikai harc összekapcsolásának következetes gyakorlati alkalmazásáig eljutni mindenütt időre volt szüksége a szocialista munkásmozgalomnak.⁵² Az már inkább hiba volt, hogy gazdasági harcokat — a nyomdászszervezettől el-

⁵⁰ Az 1899-es szakegyleti kongresszuson képviselt négy textilmunkás szervezet elsősorban szakmunkásokat és gépmunkásokat tömörített.

⁵¹ A szegedi asztaloszakegylet választmányának egyik felhívása például így írt: „Tekintve a sötét jövőbe, eleve felhívunk titeket, Szeged város asztalossegédeit, hogy tömörüljünk és a kapocs legyen köztünk szakegyletünk. Iratkozzatok be mindnyájan, legyetek tagjai szakegyletünknek és akkor, mint szervezett tömegtől, rettegni fognak mestereink és ilyeténképpen helyzetünket javíthatjuk.” (Asztalosok Szaklapja 1894. december 22. Felhívás Szeged város asztalos-segédeihez!) — A „minden munkást beszervezni” helyes jelszóval lényegében arra törekedtek, hogy minél több munkást a legöntudatosabbak színvonalára emeljének s minél több ember bevonásával a szervezet erejét fokozzák.

⁵² *Marx-Engels*: Válogatott levelek. Szikra, Budapest, 1950. 463. old.

tekintve – nem kezdeményeztek és nem vezettek.⁵³ Pedig a gazdasági harc nemcsak a szervezet befolyásának növekedését eredményezte volna, hanem fokozta volna a munkások szellemi, politikai és morális fejlődését is.⁵⁴

A szegedi szakegyletek az 1890-es években még nem tudták maradéktalanul teljesíteni az alapszabályaink által körvonalazott feladatokat. Mindenik törekedett azonban a tagok szellemi képzését szolgáló könyvtár létesítésére, ezen keresztül arra, hogy a munkások ismereteit szélesítsék, szocialista öntudatát fejlesszék, politikai tudatosságát előmozdítsák. A társadalmi és kulturális haladás összefüggésének felismerése jutott kifejezésre a szakegyleti alapszabályoknak a könyvtárak létesítésére vonatkozó tételében. Segélyező tevékenységük jelentéktelen lehetett. Csupán a nyomdászegylet építette ki a tagok különböző segélynevekben való részesítésének rendszerét.⁵⁵ Az alapszabályok beszélnek a szakegyleti munkaközvetítés megszervezéséről (az asztalos és szabó szakegylet részletesen), ami azonban csupán törekvést jelent e nagyfontosságú és az osztályharc lényeges területét alkotó, 1904 után megvalósuló tevékenység felé. A kezdeti fejlődési szakaszból szükségképpen eredő hiányosságok, a kisszerűség ellenére az említett szociáldemokrata szakegyletek megalakulása azt bizonyítja, hogy a szegedi munkásság 1890 után a korábnál sokkal gyorsabban haladt a burzsoáziától való elválás és a kizsákmányolókkal való szervezeti szembefordulás útján. E szakegyletek tehát a jövő fejlődés hordozói voltak. Ez a jelentőségük. Nagyon sok nehézséggel küzdöttek az 1890-es években. A szervezőket határtalan áldozatkészség, lelkesült odaadás hatotta át. Igen nagy áldozatkészség kellett ahhoz, hogy a fárasztó 12–14 órás napi munka után a munkások felvilágosításának nagy kitartást kívánó munkáját vállalják, ami számukra a munkából való elbocsátás kockázatát is magában foglalta. A szegedi ipartestület ugyanis már 1892-ben kimondotta, hogy a mesterek „a szocialista bujtogatókat állandóan figyelemmel kísérik és nekik munkát nem adnak.”⁵⁶ Az első szervezők méltán megérdemlik tehát az utókor tiszteletét.

A SZEGEDI SZAKSZERVEZETI MOZGALOM A SZÁZADFORDULÓTÓL 1904 VÉGÉIG

Az első országos szakegyesületi kongresszustól a harmadik, 1904. decemberében üléselő szakszervezeti kongresszusig terjedő időszak a magyarországi szakszervezeti mozgalom korábnál sokkal erőteljesebb fejlődésének időszaka. Az első kongresszus legfontosabb határozata az volt, hogy a meglévő szakegyletek országos szövetségekre való tömörí-

⁵³ 1894. január 22-én az országos nyomdászmozgalom keretében a szegedi nyomdászok is harcot kezdtek a nyomdatulajdonosok által 1892-ben elismert, de azután visszavett engedmények újbóli biztosításáért. De a mozgalom eredménytelen maradt.

⁵⁴ V. I. Lenin Művei 18. köt. Szikra, 1955. 73. old.

⁵⁵ Már az 1890-es években fizette a beteg-, árva, rokkant-, öregségi-, munkanélküli-, temetkezési- és utassegélyt. Lásd.: P. I. Arch. Ny. sz. I. 22. alatti jegyzőkönyveket.

⁵⁶ Alföldi Iparlap 1892. október 2. Hazai szocialisták.

tésére, új szervezetek létrehozására kell törekedni. Ki kell alakítani az országos szociáldemokrata szakszervezeti tömegmozgalmat, amely alkalmas a munkások legszélesebb tömegeinek szocialista nevelésére, a munkások anyagi és kulturális helyzetének javítására.¹ Bár e kongresszuson a szegedi szervezett munkásokat csak a vasasok és a könyvkötők egy-egy küldötte képviselte, a határozatok a párt- és szaksajtó útján elterjedtek a legöntudatosabb szegedi munkások között. Szervező és nevelő tevékenységüket — amint látni fogjuk — e határozatok szellemében igyekeztek végezni. Munkájukban azonban támaszkodtak a szociáldemokrata párt 1900. áprilisában tartott VII. kongresszusának „A politikai és gazdasági mozgalom” c. napirendi pontnál hozott határozatára is. E határozat a gazdasági és politikai mozgalom elválaszthatatlan, egységes voltát hangsúlyozta és kimondotta, hogy minden osztálytudatos munkás tartozzék saját szakmai szervezetéhez és ugyanakkor bármely szakszervezethez tartozó munkás tevékenyen vegyen részt a párt-vezette politikai mozgalomban is és azt teljes erejével támogassa.² A pártvezetőség tehát látta, hogy a munkásmozgalom továbbfejlődése szempontjából a gazdasági és politikai szervezkedés egyaránt nélkülözhetetlen. Arra törekedett, hogy a szakmai mozgalmat a párt által vezetett politikai akciók sikere érdekében szélesítse. Álláspontja tehát helyes, marxista álláspont. A hiba csak az volt, hogy a párt — amelynek vezetésében az 1890-es évek végén megszilárdult az opportunizmus — a politikai harc fogalmát leszűkítette néhány polgári demokratikus követelésért, békés eszközökkel folytatott harcra. A munkásságot tehát nem a tőkés-földesúri rendszer forradalmi megdöntése érdekében kívánta szervezni, noha az imperializmus kifejlődése ezt követelte volna meg.³

Az említett kongresszusi határozatok érdekében folytatott helyi tevékenységet azonban kedvezőtlenül befolyásolta az 1900–1903-as gazdasági válság, amelynek következtében Szegeden is nőtt a munkanélküliek száma, a foglalkoztatottak bére csökkent, a szervezett munkások alig vagy egyáltalán nem tudták fizetni a heti járulékokat és emiatt ütközött nehézségbe újabb munkások beszerzése is. Már 1900 végén igen nagyfokú munkanélküliségről, télvíz idején az ipari munkásokat még jó konjunktúrák idején is erősen sújtó nélkülözés fokozódásáról, bérleszorításokról számolt be a Népszava szerkesztőségéhez beküldött szegedi tudósítás.⁴ A szabóipar munkásai pl. 1901 elején már 25%-al kevesebb bért kaptak, mint a válság előtt. A heti kereset 8 Ft-ról 6 Ft-ra csökkent. De voltak olyan szabómunkások, akik hetente csak 4,50 Ft-ot kaptak.⁵ Ezt a nyomorúságos keresetet is csak napi 16–18 (!) órás munkaidővel tud-

¹ A határozatok szövege az MMTVD II. köt. idézett mű 613–622. oldalain, elemzésük pedig *Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867–1904.* idézett mű 198–205. oldalain található meg.

² *Népszava* 1900. április 19. A magyarországi szociáldemokrata párt VII. kongresszusa.

³ A párt politikájának, e politika elméleti alapjainak jellemzését lásd: *Erényi Tibor: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1914 előtti tevékenységéről.* Kossuth, Budapest, 1961. 7–24. old.

⁴ *Népszava* 1900. december 20. Levelezések. Szeged.

⁵ *Szegedi Híradó* 1901. február 13. Hírek. A szegedi szabó kisiparosok és darabszám munkások...

ták elérni.⁶ A keresetcsökkenéssel, a nyomor növekedésével a legszorosabb összefüggésben volt, hogy a szegedi szabó szakegylet taglétszáma az 1898. évi 229-ről 1901. decemberére már 160-ra csökkent.⁷ Tehát a válság idején e szervezetben a megelőző évek taglétszáma szintjét sem sikerült fenntartani.

A szervezet azonban így is eredményes mozgalmat vezetett a helyzet javítására. 1901. február elején a budapesti szabó szakegylet támogatásával mozgalmat kezdeményezett a munkásoknak magasabb bért biztosító árszabály elfogadtatása érdekében. A fővárosi szociáldemokraták támogató tevékenysége abban jutott kifejezésre, hogy zárlat alá helyezték Szegedet:⁸ felhívták az ország szabómunkásait, hogy a mozgalom idején ne vállaljanak Szegeden munkát, ezzel nyújtsanak segítséget a szegedieknek, akik jól megválasztott időpontban, a tavaszi idény kezdetén indították meg mozgalmukat. Az árszabály kidolgozásában részt vett Saly Endre, a budapesti szabószakegylet egyik vezetője, aki az 1901. február 11-i szabógyűlésen a gazdasági helyzet javításáért folyó eredményes harc és a szervezkedés összefüggéseit világította meg. Ugyanez a gyűlés elfogadta az árszabály tervét, amely a meglévő béreket kb. 50—60%-al (a férfi zakó elkészítésének díját pl. 55—66%-al) emeli. A gyűlés a mozgalom vezetésére 15 tagú szervező bizottságot választott.⁹ A követeléseket március 16-án, a tavaszi idény beköszöntése után nyújtotta át a munkáltatóknak. Minthogy azok visszautasították, az egyik legnagyobb szabócég, a Holtzer-féle üzem 30 kisiparos és 60 segédmunkása beszüntette a munkát.¹⁰ Két nap múlva azonban a cég a követeléseket részben elfogadta és megkezdődött a munka. Végül 21 szegedi munkáltató közül 18 elismerte az árszabályt.¹¹ Ez a szabóegylet működésének kétségtelenül nagy sikere volt s egyben a szervezetség erejét példázta. A szegedi szabómunkások egyik első, bár csak részleges győzelmet hozó sztrájkharcában a főváros segítsége és a harcot irányító, a szakegylettől formálisan független, valójában az egylet vezetőiből álló szervező bizottság játszotta a főszerepet. Az elért eredmény megtartása azonban — éppen a szervezetség nem kielégítő foka miatt — nem volt lehetséges. A munkáltatók — feltehetően a nyári holtidényben — a béreket visszaszabták a sztrájk előtti szintre.¹² A mozgalom igazolta, hogy erre az időre a szakegyleten belül létrejött a szabad szervezet (amelynek megalakítására még az 1896. évi országos szabókongresszus felhívta a szakegyleteket). Ennek lehetett irányítója a szervező bizottság, amely egyben a sztrájk vezetője is volt. Nyilvánvaló lett, hogy a szabad szervezet segítségével az egylet keretén

⁶ Szabók Szaklapja. 1902. április 12. Magyarországi szabómunkások munka és bérvizsgálata. Szeged.

⁷ Ugyanott.

⁸ Népszava 1901. február 5. Szakmozgalom. A szegedi szabókisiparosok és munkások...

⁹ A gyűlés lefolyásáról részletesen tudósít: pl. a Népszava 1901. február 19. Gyűlési tudósítás.

¹⁰ Szegedi Híradó 1901. március 20. Hírek. A szegedi szabó kisiparosok és darabszám munkások... Szegedi Napló 1901. március 20. Szabósztrájk Szegeden.

¹¹ Szabók Szaklapja 1901. április 13. Szemle. Szegedi szaktársaink győzelme.

¹² Ugyanott 1902. április 12. Magyarországi szabómunkások munka és bérvizsgálata. Szeged.

belül olyan tevékenységet is lehet folytatni, amelyre az egyleti alapszabályok nem adnak módot. A szervező bizottság irányító munkája tette lehetővé, hogy egyidejűleg több munkáltató ellen irányult a mozgalom és számos műhelyben sikerült a szakegylet által megállapított béreket — legalább az I. és II. osztályú segédek számára — biztosítani.¹³ Tehát a munkáltatók egy része elismerte a szakegyletet, mint a munkások képviselőjét. Igaz, hogy az eredmény az összes szegedi műhelyeknek csak egy részében érvényesült. Mégis ez a fővárosi segítséggel megvívott, részleges győzelmet hozó harc előkészítette a szegedi szabószakegylet csatlakozását az országos szabómunkás szakszervezethez.

1901-ben több szakma munkásai országos kongresszust tartottak, amelyek kimondták a szakmák országos szervezeteinek megalakítását és elfogadták az országos szakszervezet alapszabályait. A kormány legelőször a szabómunkások és munkásnők szakegyletének alapszabályait hagyta jóvá (1902. október 3.).¹⁴ Ennek alapján megkezdődött a helyi szabó szakegyletek csatlakozása az országos szövetséghez. A helyi szakegyletek a csatlakozás után az országos szakszervezet alapszabályai szerint folytatták működésüket, mint az országos szakszervezet helyi csoportjai.¹⁵ A szegedi szakegylet a legelsőik között, 1902. december 10-i közgyűlésén csatlakozott a szabómunkás szakszervezethez.¹⁶ Az országos szakszervezethez való csatlakozás a szabók esetében is a helyi szakmozgalom jelentős fejlődését eredményezte. A csatlakozás jelentősége — éppúgy, mint más szakmánál is — az volt, hogy az országos szakszervezet tevékenysége többirányú lehetett, mint a helyi egyleté, a munkások anyagi és kulturális érdekeinek védelmét sokkal hatékonyabban képviselhette, nagyobb anyagi erőforrásokra támaszkodhatott, a munkapiacot országosan áttekinthette, elvi és gyakorlati segítséget sokkal könnyebben adhatott a saját helyi csoportjainak, mint az önálló alapszabályokkal bíró helyi egyleteknek. Az országos szervezethez tartozás a helyi csoportok tevékenységét rendszeresebbé, állandóbbá tette. Az országos alapszabályokban megjelölt célok, eszközök jobban szolgálták, pontosabban megfogalmazták a munkások érdekeit, mint a helyi egyletéké. Utóbbiak — mint láttuk — szegényes céljaikat sem tudták maradéktalanul elérni. Az országos szervezetek helyi csoportjai a gazdasági és politikai mozgalmat sokkal sikeresebben kapcsolták össze, a munkások szociáldemokrata nevelése itt sokkal jobban előtérbe került, mint a szakegyletek esetében. Az országos szakszervezetek

¹³ A segédek hat osztályba voltak sorolva. Eszerint az eredmény az érintett műhelyek munkásainak csak kisebb részére terjedt ki, amiben az is szerepet játszott, hogy a munkáltatóknak sikerült sztrájkőröket toborozni. Emiatt a munkások kénytelenek voltak az eredeti követelésnél szerényebb eredménnyel beérni.

¹⁴ A. Széll-kormány — a megelőző magyar kormányok gyakorlatával ellentétben — engedélyezte országos szakmai szervezetek létrehozását. E változás okait részletesen elemzi *Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867—1904.* idézett mű 242—244. oldal.

¹⁵ Szabók Szaklapja 1903. június 27. A magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegyletének jelentése. — A helyi szocialista szakegyletek minden szakmában csak előfutárszervezetei voltak a szakszervezetek helyi csoportjainak.

¹⁶ Ugyanott 1903. január 10. Gyűlési tudósítás. A szegedi... A helyi csoport elnöke *Ábrahám Máttyás*, jegyzője *Takács Béla* lett.

helyi csoportjai már 1905 előtt is a gazdasági, a politikai és az ideológiai harc egységét jobban megvalósították, mint előfutár-szervezeteik. Mindezek alapján nyugodtan mondhatjuk, hogy az országos szakszervezetek megalakulása, a szakegyletek csatlakozása a helyi szociáldemokrata szakmai mozgalom nagy fejlődését vonta maga után. Ezt bizonyítják a helyi csoportok működésére vonatkozó adatok.

Az országos szakszervezetek szaklapjaikban, vagy külön füzetekben rendszeresen közzétették az évi, esetleg félévi tevékenységükről szóló táblázatos kimutatást. Ezek az egyes helyi csoportokra bontva mutatják ki a betvételeket, kiadásokat, némelyik a vizsgált időszak utolsó napjának taglétszámát is. A kutató számára nagyon érdekesek a kiadások különböző rovatai, mert ezekből megállapítható, hogy az adott időszakban egy-egy helyi csoport melyik tevékenységi területet helyezte előtérbe, melyiket hanyagolta el, s mindez hogyan változott az évek folyamán. Némelyikben még a szervezet politikai tevékenységére utaló adatok is találhatóak. A táblázatok adatai ma már csak az említett helyeken találhatóak meg, mert a helyi csoportok által a szakszervezet központjához beküldött, az adatokat tartalmazó ívek — tudomásunk szerint — az 1914 előtti időből nem maradtak fenn. E táblázatos kimutatások forrásértékét fokozza, hogy segítségükkel hasznos összehasonlításokat tehetünk: lemérhetjük, hogy az általunk vizsgált szervezet milyen súlyú volt a szakszervezet helyi csoportjainak sorában, kiadásainak aránya mennyiben tért el a szakszervezet egésze kiadásainak arányaitól. Módot adnak a későbbi években sokszor emlegetett taghullámvizsgálatára. E táblázatok tehát a szakszervezet évi, vagy esetleg félévi belső életébe engednek bepillantást, szakszervezetenként eltérő részletességgel.

A szabók szakszervezete félévenként tette közzé a pénztári kimutatásokat. 1904 végéig négy félévi tevékenységéről számolt be a szaklap.¹⁷ E kimutatásokból az tűnik ki, hogy a szegedi csoport a jelentősebb vidéki városok szervezeteihez képest gyenge volt, nagyon szűk keretszámú szakszervezeti tevékenységet folytatott. Taglétszáma kevés: 1903 közepén 16, az év végén 32. 1904 első felének végén csak 13, a második félév végén 25 fő. A szervezet taghullámvizsgálata tehát igen erős volt.¹⁸ Ha 1901 végén — a szaklap egyik tudósítása szerint — kb. 300 volt a szegedi szabómunkások száma s mivel ez 1903—1904-ben sem változott lényegesen, akkor a város szabómunkásai ezekben az években kb. 4—11 % közötti arányban voltak szervezettek. Ennél jobb volt az arány Debrecenben, Temesvárott, Nagyváradon is, ahol a szervezett szabómunkások száma (abszolút számokban is) mindenütt felülmúlta a szegediekét. A szegedi helyi csoport taglétszáma a szakegylet korábbi taglétszámához képest erősen visszaesett. E jelenség pontos magyarázatát eddig nem sikerült

¹⁷ Szabók Szaklapja 1903. június 27.; 1904. július 9.; 1904. október 8. és 1905. február 11-i számaiban.

¹⁸ Az erős taghullámvizsgálat akkor és még a későbbi években is a szakmai szervezkedés kísérő jelensége Magyarországon. Gyengítette a szervezetek politikai nevelő munkájának eredményeit, gazdasági harcait és gátolta, hogy a szervezetek nagyobb anyagi és egyéb támogatást nyújtsanak a munkásoknak. Az ellene való eredményes küzdelem állandó nevelő munkát kívánt. Lásd: A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége vezetőségének jelentése és zárszámadásai az 1906—1907-ik évről. Budapest 1908. 56—57. old.

rült kiderítenünk. A szervezet gyengeségét ezekben az években a taglétszám alacsony volta mellett az is bizonyítja, hogy a helyi csoport, működésének első félévében tagjainak tagmiféle segélyt nem adott, lapokra nem fizetett elő, a tagok tanfolyamok és felolvasások útján való képzésére csak 1 K-t fordított. (Ugyanakkor pl. a temesvári helyi csoport munkanélküli és utassegélyre 40,10 ill. 25,10 K-t, lapok előfizetésére 19,20 K-t fordított.) Nagyjelentőségű azonban, hogy a szegedi szervezet 45,80 K-t, félévi összkiadásának 80,9 %-át könyvbeszerzésre fordította (135 kötet könyvet vásárolt). A könyvvásárlási arány tekintetében messze felülmúlta a szakszervezet országos átlagát: a 23 helyi csoport, Szegedet is beleértve, összesen csak 246,90 K. értékű könyvet vásárolt, az összkiadás (5362,21 K.) 4,6 %-át fordította erre a célra. A szegedi szervezet csekély bevétele ellenére is ekkor azért tudott jelentős könyvtárfejlesztést eszközölni, mert bevételét teljes egészében a saját céljaira használhatta fel, az alapszabályok szerint a központnak járó %-ot nem küldötte be. A további félévekben azonban már eljuttatta ezt az összeget, amely a félévenkénti összbevétel 36—72 %-át tette ki. A csoport bevétele, melynek legfőbb tételeit a beiratási és a tagsági díjak alkották, szükségképpen szerény; 1903. második felétől ennek is jelentékeny hányadát a központba kellett továbbítani. Ezért a csoport nagyon keveset fordíthatott utassegélyre, hírlapelőfizetésre, tanfolyamok és előadások szervezésére. Ez pedig kedvezőtlenül hatott: a szervezet vonzóerejét nem növelte a közönyös munkások között. Talán nem túlzás az a következtetés, hogy a csoport gyenge működésének egyik oka az volt, hogy a központ a helyi agitációs, szervező, nevelő munkára fordítható összegek legnagyobb részét elvette. Már ezekben az években a szabók esetében, és mint látni fogjuk más helyi szakszervezeti csoportok esetében is, megfigyelhető az az ellentmondás, hogy a központ nagy tagfejlesztő akciót hirdet, hangoztatja az összes szakmabeli munkás beszerzésének szükségét,¹⁹ de a helyi csoportokat jórészt megfosztja a sikeresebb munka anyagi feltételeitől. Ezt főleg a kis taglétszámú csoportok érezték meg, mert elsősorban ezek tevékenységét szorította igen szűk korlátok közé. Ennek ellenére a szegedi csoport 1905 előtt megvetette az alapját a későbbi évek erőteljesebb működésének. 1903. január 1-től 1904. december 31-ig összesen 495,30 K. bevétele volt, ebből a központnak küldött 201,16 K-t (40,6%). A fennmaradó összegből legtöbbit (39,60 K = az összkiadás 18 %-a) útiköltségre, 50,30 K-t (az összkiadás 10,1 %-a) könyvtárfejlesztésre, 37,04 K-t (az összkiadás 7,4 %-a) az egyleti élethez elengedhetetlenül szükséges felszerelési tárgyak beszerzésére, 33,75 K-t (az összkiadások 6,8 %-át) „egyéb” kiadásokra, 29 K-t (az összkiadások 5,8 %-át) nyomtatványokra, 7 K-t (az összkiadás 1,4 %-át) utassegélyre, 5,42 K-t (1 %-ot) irodai kellek beszerzésére, 5,40 K-t (1 %-ot) tanfolyamok, felolvasások szervezésére, 4,80 K-t (0,9 %-ot) lapok előfizetésére, 2,19 K-t (0,5 %-ot) postaköltségre fordított. E számsor azt mutatja, hogy a csoport működésének első két évében elsősorban arra törekedett, hogy megszervezze működésének feltételeit, a szükséges felszerelési tárgyakat, nyomtatványokat beszerezze és az országos szervezet alapszabályában nyomatékosan kie-

¹⁹ Szabók Szaklapja 1903. július 11. Közgyűlésünk.

melt művelődési cél előmozdítására könyvtárat szervezzen. A tagok anyagi érdekeit szolgáló segélyező tevékenység éppen hogy megkezdődött. A kifizetett segély összegszerűen is jelentéktelen volt és csupán utassegély biztosítására korlátozódott, messze elmaradva a szakszervezet 1903—1904. évi országos átlagától: a szakszervezet e két év összkiadásának 11,1 %-át fordította különböző segélynek kifizetésére.

Az elemzett táblázatos kimutatások nem világítják és nem is világíthatják meg egy szakszervezeti helyi csoport működésének minden oldalát. Nem tájékoztatnak pl. a tagok szocialista nevelése szempontjából oly nagy fontosságú, rendszerint havonta egyszer megtartott taggyűlésekről, az évi közgyűlésekről, a helyi vezetőségnek a gazdasági harc és egyéb kérdésekben hozott határozatairól, a szervezetnek a szociáldemokrata politikai mozgalomban betöltött szerepéről stb. Ezekre a kérdésekre a szaklapban megjelent tudósításokban, vagy egyéb forrásokban találhatunk utalásokat.

A szabók szakszervezetének 1903. június végén tartott első országos kongresszusa kimondotta, hogy az országszerte kibontakozó szabómunkás bérharcok sikere érdekében ellenállási alapot kell létesíteni, amelyből a központban előzetesen bejelentett és ott jóváhagyott sztrájkok segélyezhetők. Elfogadta a helyi csoportok működését is meghatározó ügykezelési szabályzatot.²⁰ A közgyűlési határozatok érvényesítése és a szegedi szabó szakmozgalom fellendítése céljából a budapesti központ kezdeményezésére 1904. szeptember 6-án Szegeden kerületi értekezletet tartottak, amely úgy határozott, hogy a csoportok erősítése, az agitáció fokozása érdekében rendszeresen nyilvános szabómunkás gyűléseket tartanak, a mozgalom irányítására minden városban szervező bizottságot választanak és létre hozzák az ellenállási pénztárat.²¹ A kerületi értekezleten hozott határozatok tehát a helyi csoportok ütőképességének fokozását és a kizsákmányolók elleni gazdasági harc ütőképes szervezetévé való alakítását szolgálták. Az eddig mondottak is mutatják, hogy a szegedi szabószaakegylet csatlakozása az országos szakszervezethez a szakmozgalomra emelte. A színvonalemelkedés azonban döntően abban jutott kifejezésre, hogy a szervezet ettől kezdve nem alkalomszerűen foglalt állást a szociáldemokrata mozgalom mellett, hanem annak harcaiba tevékenyen is bekapcsolódott. Erről később beszélünk részletesebben.

A szegedi építőmunkások szocialista szakmai szervezkedése csak a századforduló utáni években ért el jelentősebb eredményeket. Az 1890-es években a helyi szocialista építőmunkások kis csoportja még nem tudta áttörni a munkáltatók, a pallérok és partieführerek (csoportvezetők) irányítása alatt álló Szegedi kőműves és ács iparossegédek önképző egylete uralmát.²² A hazai szociáldemokrata építőmunkás mozgalom történetében oly nagy szerepet játszó 1897. évi első, valamint az

²⁰ Ugyanott.

²¹ Ugyanott 1904. szeptember 10. Gyűlési tudósítás. Kerületi értekezlet.

²² Ezt igazolja, hogy az 1890-es években kiadott különböző építőmunkás szaklapok egyáltalán nem adnak hírt a szegedi szocialista szaakegylet megalakulásáról és működéséről, holott más vidéki városok mozgalmaról (pl. Aradról, Pécsről) több tudósítás is megjelent.

1901. évi második országos építőmunkás kongresszuson a szegedieknek nem volt küldötte.²³ A második kongresszus határozatai azonban mégis világos programot adtak azoknak a szegedi építőmunkásoknak, akik olvasták a szaklapot és már tisztában voltak a burzsoázia elleni harc és a burzsoáziával szembenálló szocialista szervezet létrehozásának szükségességével. A kongresszus kimondotta, hogy minden városban az összes helyi építőipari szakma képviselőiből álló szervező bizottságot kell alakítani, amely vezeti a helyi építőipari gazdasági harcokat úgy, hogy összeköttetésben áll a budapesti „központi szervező tanáccsal.” A kongresszus kidolgozta az építkezési lendület fokozódása esetén megindítandó országos gazdasági mozgalom minimális követeléseit is.²⁴ 1902-ben már országsszerte javulás mutatkozott az építőiparban, az építkezés fokozódott. Ebben az évben tehát már kedvezőbb kilátások voltak a bér- és munkaviszonyok megjavítására. Az 1901-es építőmunkás kongresszuson megfogalmazott követelések jegyében, a javuló konjunktúra talaján országsszerte fellobbantak az építőmunkások sztrájkjai.

Az országos mozgalom részeként Szegeden is — a megválasztott szervező bizottság irányításával — megindult a küzdelem. Mivel a szegedi szocialista építőmunkások száma ekkor még kevés volt, a mozgalom irányítói az 1901-es kongresszusi követeléseknél jóval szerényebbeket fogalmaztak meg (a 10 órás napi munkaidő követelése helyett beérték a munkaidő 1 órával, tehát 12 órára való csökkentésével, a falazásnál az óránkénti 36 fillér helyett 32 fillér minimális bért követeltek stb.), ezeket is békés tárgyalások útján akarták a munkáltatókkal elfogadtatni.²⁵ Amikor ez nem vezetett célhoz — a szervezők kitartó agitációs munkájának eredményeként — június 2-án kb. 400 kőműves és 100 ács munkás beszüntette a munkát. A munkáltatók sztrájkterők toborzásával igyekeztek a szükséges munkaerőt biztosítani. A rendőrség is segítségükre sietett: a főkapitány több sztrájkvezetőt „kihágás és vétség” címén megbüntetett. A szervező bizottság a budapesti kőműves szakegylet segítségével (ami abban jutott kifejezésre, hogy Szegedre jött a kőműves munkások szervezésén sokat fáradozó Gogolya György), az első nagyrányú szegedi építőmunkássztrájkot 5 napi harc után részleges győzelemre vezette.²⁶ A budapesti építőmunkás mozgalom irányítói a szaklapnak a sztrájkról szóló tudósításában felhívták a szegedieket, hogy csak a helyi

²³ Építőmunkás 1897. június 15. A magyarországi építőmunkások I. kongresszusa. — Kőműves 1901. november 1. A mi kongresszusunk.

²⁴ Kőműves 1901. november 1. A mi kongresszusunk. — A kongresszus anyagát a fővárosi rendőrség 1901. évi jelentése alapján közli: Munkáért, kenyérért, szabadságért! Az építő- fa- és építőanyagipari dolgozók mozgalmának válogatott dokumentumai 1823—1919 c. kiadvány (Szerkesztette *Palotás Imre*) Budapest 1962. 83—93. old.

²⁵ Kőműves 1902. július 1. Szemle. A szegedi kőművesek és ácsok sztrájkja.

²⁶ Ugyanott. A sztrájkról a helyi lapok is beszámoltak, pl. a Szegedi Híradó 1902. június 3—7-i számai. — A munkások 12 órás munkaidőt és 28 filléres órabérmínimumot értek el. — A szegedi iparfelügyelőnek a főispánhoz intézett jelentése elárulja, hogy a munkások engedékenysége jórészt a rendőrfőkapitány „tevékeny” közreműködésének volt köszönhető. (SZ. Á. L. Kállay Albert főispán iratai 1871—1906 Szám nélkül.) — Az 1902-es szegedi építőmunkás sztrájk eseményei is igazolják, hogy az 1902-től mindinkább erősödő vidéki építőmunkás mozgalom a budapesti kőművesek és ácsok példája nyomán és segítségével ért el eredményeket. V. ö. *Garbai Sándor*: Építőmunkások bérharcai 1903—1906-ig, Szocializmus 1906—1907. 609. old.

szakegylet létrehozásával őrizhetik meg az eredményeket.²⁷ A szegedi szocialista építómunkások még ebben az évben meg is alakították szakegyletüket, amely egyelőre jóváhagyott alapszabályok nélkül, tehát illegálisan működve is erős agitációt fejtett ki.²⁸ Kezdetről fogva terjesztette a szociáldemokrácia elveit és táviratban üdvözölte a párt nagyfontosságú, 1903. évi kongresszusát. A szakegylet megalakulásának tehát az volt a sajátossága, hogy egy részleges eredményeket hozó sztrájkharc nyomán jött létre. Ez a részben sikeres sztrájkharc biztosított annyi tagot, hogy a szakegylet megkezdhesse működését. A szegedi építómunkások közötti agitáció ettől kezdve a szakegylet által irányított, hatékonyabb agitáció lett. A szakegylet már 1902 második felében kitartóan magyarázta a „szervezkedés célját és hasznát”, miközben rámutatott, hogy a sztrájk után a munkások zöme újra visszasüllyedt a régi közönyösségbe, amit a mesterek kihasználtak és visszavonták a sztrájk idején kényszerűségből tett engedelményeket.²⁹ A sztrájk eredményeinek megsemmisítésében nagy szerepet játszottak a kőműves és ács iparossegédek együletének tagjai, akik hajlandók voltak a sztrájk előtti munkafeltételek mellett dolgozni. A szakegylet tagjai igyekeztek leleplezni a kőműves és ács iparossegédek együletének burzsoá érdekeket szolgáló voltát a szaksajtóban is,³⁰ de elmentek rendezvényeire, közgyűlésére és ott is próbálták meggyőzni a tagokat a szakegyletbe való csatlakozás szükségességéről. A burzsoá befolyás alatt álló egyület vezetősége „a rendőrség oltalmát volt kénytelen igénybe venni.”³¹ A szakegylet számos gyűlést rendezett, amelyeken szintén igyekezett felvilágosítani és a tőkével való eszmei és szervezeti szembefordulásra bírni a polgári befolyás alatt álló munkásokat.

A szakegylet, megértve az építómunkások országos szervezkedésének jelentőségét, 1903. júniusában csatlakozott a Magyarországi Építómunkások Országos Szakegyletéhez (MÉMOSZ).³² Ettől kezdve az országos szakegylet részeként működött s a budapesti központ igyekezett segíteni a tagszervező munkát. 1903. augusztus 15-én Garbai Sándor, a MÉMOSZ elnöke tartott hatásos előadást.³³ A szegedi szervezetnek az összes építőipari munkás beszerzésére irányuló törekvése erős ellenállásba ütközött: elsősorban a polgári befolyás alatt álló kőműves és ácssegédek egylete gáncoskodott, de a befolyása alatt nem álló közönyös munkások megnyerése is nehezen haladt előre. 1903 végén a szegedi együletnek csak 130 tagja volt (a szegedi építómunkások 10,8%-a), míg pl. Debrecenben 600, Pécsen 460, Szombathelyen 160 tagja volt a helyi építómunkások együletnek.³⁴ A kitartó agitációs munka azonban 1904. folyamán a szegedi

²⁷ Kőműves 1902. július 1. Szemle. A szegedi kőművesek és ácsok sztrájkja.

²⁸ SZ. Á. L. Szeged polgármesterének elnöki iratai 1905–3580. sz. — Az egyület helyisége 1903-ban Csikós Ferenc Kossuth Lajos sugárúti vendéglőjében volt.

²⁹ Kőműves 1902. november 1. Szemle. A szegedi szaktársakhoz!

³⁰ Ugyanott 1903. április 1. Szemle. A szegedi építómunkások.

³¹ L. a 28. sz. jegyzetet.

³² Építómunkás 1904. február 1. A magyarországi építómunkások országos szakegylete küldött közgyűlése.

³³ Ugyanott 1903. szeptember 1. Gyűlési tudósítás.

³⁴ Ugyanott 1904. február 1. A magyarországi építómunkások országos szakegylete küldött közgyűlése.

taglétszámot megnövelte. Az 1904. május 18. óta jóváhagyott alapszabályokkal működő MÉMOSZ-hoz való formális csatlakozás céljából augusztus 31-én tartott egyleti taggyűlésen már 300 építőmunkás vett részt.³⁵ A MÉMOSZ helyi szervezet megalakulásának története jól példázza, hogy a szocialista szakmai szervezetek létrehozása milyen éles harcok során ment végbe Szegeden.

1904. augusztus vége a helyi építőmunkás mozgalom történetében azért is nevezetes, mert a város szocialista építőmunkásai — az ország fontosabb városaira kiterjedő építőmunkás mozgalom részeként — augusztus 30-án 23 munkáltatónál kb. 300-an sztrájkba léptek.³⁶ A munkások 10 órás munkaidő bevezetését, óránként 40 filléres bérminimumot, tisztességes étkezőhely biztosítását, a helyi csoport munkaközvetítő jogának elismerését, az akkordmunka eltörlését, május 1 munkásünnepként való elismerését kívánták.³⁷ Mindez nagyjából megegyezett a MÉMOSZ első küldöttközgyűlésén (1904. január 10—12) elfogadott követelésekkel. Ez a magyarázata, hogy a munkásoknak már nem gazdasági, hanem politikai követelésük is volt (a május 1-i munkaszünet elismerése). A gazdasági és politikai harc összekapcsolása ezen túlmenően abban is megmutatkozott, hogy a szegedi építőmunkások szolidaritást vállaltak az 1904. szeptember elején kizárt fővárosi építőmunkásokkal.³⁸ A mozgalom gazdasági követeléseiben is lényegesen túlmént az 1902-es sztrájkmozgalom, de a döntő különbség az, hogy a munkáltatók szövetsége ellen irányuló, ezáltal politikai tartalmú harcra vált. A Szegedi munkaadók szövetsége, amely 1904. április 27-én, a hasonló vidéki burzsoá szervezetek között legelsőként alakult meg,³⁹ a fővárosi építőiparosok szervezetének példáját követve kizárta a sztrájkoló szegedi építőmunkásokat, ezzel akarván meghátrálásra kényszeríteni őket.⁴⁰ Az építőmunkás mozgalmat a MÉMOSZ központ anyagi támogatása mellett a szegedi szociáldemokrata pártszervezet is támogatta; felhívta a szegedi munkásokat a sztrájkolókkal való szolidaritásra.⁴¹ Mindez azonban nem bizonyult elegendőnek valamennyi sztrájkoló építőmunkás kitartásának biztosítására. A kizárás főleg a családos munkásokat félemlítette meg. Ezt látva a sztrájk irányítói a mes-

³⁵ A taggyűlésről készült jegyzőkönyv: SZ. Á. L. Szegedi polgármesteri iratok. 1938—5441. 1. sz. Egyletek c. kigyűjtött csomó. — A városi tanács csupán 1905. október 25-i ülésén vette tudomásul a helyi csoport megalakulását és ekkor terjesztette fel a belügyminisztériumba az egylet működésének engedélyezése iránti kérelmet, amit a belügyminisztérium 1905. december 7-én meg is adott. Az 1904. augusztus 31-i taggyűlésen megválasztott helyi vezetőség tagjai ezek voltak: *Bálint Ferenc* elnök, *Kiss Ferenc* jegyző, *Ámbitus K. József* pénztárnok, *Dóczi András* és *Horváth Mátyás* ellenőrök, *Adok Pál*, *Zombori András*, *Tóth Imre*, *Sári Pál*, *Szendrei János*, *Lippai Mihály*, *Vlasits János*, *Halász Vince*, *Kálmán József*, *Kovács János*, *Király Ferenc* bizalmiak.

³⁶ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1904. évben. Budapest 1905. 531. old.

³⁷ Szegedi Napló 1904. augusztus 31. Építőmunkások sztrájkja Szegeden. Szegedi Friss Újság 1904. augusztus 31. Szegedi építőiparosok sztrájkja.

³⁸ A fővárosi építőmunkások kizárásáról lásd: MMTVD III. köt. Összeállította: *Erényi Tibor*, *Mucsi Ferenc*, *S. Vincze Edit*. Szikra, Budapest 1955. 236. old.

³⁹ Szegedi Napló 1904. április 28. Munkaadók Szövetsége Szegeden.

⁴⁰ MMTVD III. köt. idézett mű 238. old. Továbbá Szegedi Napló 1904. szeptember 8. Építőmunkások sztrájkja.

⁴¹ Szegedi Napló 1904. szeptember 4. Építőmunkások sztrájkja.

terekkel folytatott tárgyalásokon lemondtak csaknem valamennyi eredeti követelésről és megelégedtek 34 filléres minimális órabér elérésével.⁴² Ez kétségtelenül javulást jelentett a korábbi állapotokhoz képest és országosan nézve jó eredménynek számított, mert a magyarországi helységek legnagyobb részében ennél alacsonyabbak voltak az 1904. évi építőipari órabérek.⁴³ De a harc kimenetele megmutatta, hogy komolyabb eredmények eléréséhez további szervező munkára van szükség, növelni kell az öntudatos, szervezett építőmunkások számát. A helyi csoport ezenkívül kezdettől fogva törekedett értékes szépirodalmi és tudományos művekből álló könyvtár berendezésére, folyóiratok, újságok beszerzésére. Emellett politikai viták, szakmai felolvasások és előadások rendezésére is igyekezett gondot fordítani.⁴⁴

Évekig tartó harcok eredményeként 1903. első hónapjaiban sikerült létrehozni a szociáldemokrácia elvi alapján álló, valamennyi vas- és fémmunkás szakmát egyesítő, működését az egész országra kiterjesztő Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségét. Alapszabályait a kormány 1903. április 23-án jóváhagyta.⁴⁵ A vasmunkások 1903. április 12–13-án tartott országos közgyűlése kimondotta többek között azt, hogy a vidéki vasmunkás szakegyletek az országos szövetség helyi csoportjaivá alakulnak és május 1-től a központi vezetőség irányítása szerint működnek. Pénzvagyonuk 75%-át befizetik a központba és a tagdíjakból, beiratkozási díjakból származó bevételek 75%-át is minden hónapban beküldik.⁴⁶ A meglévő pénzvagyon 75%-ának a központba való beküldése a szegedi vasas szakegylet vezetői körében sem talált egyöntetű helyeslésre; voltak, akik úgy vélték: a beküldött pénz csak arra szolgál, hogy egyes fővárosi szaktársak a vidéki tagság pénzén élösködjenek.⁴⁷ A szervezet önállóságához ragaszkodókat sikerült meggyőzni azzal, hogy ha a helyi csoport sztrájkharcot indít, a központ segíyezni fogja és így eredményesebben lehet küzdeni. Azonkívül a tag- és beiratási díjak 75%-ának beküldésével csökken a lehetősége annak, hogy a helyi csoport pénztárosa megdézsmálja a pénzt, ami korábban nem egyszer előfordult.⁴⁸ Ezekkel az érvekkel sikerült elhárítani a szegedi szakegylet országos szövetséghez való csatlakozásának útjában álló legfőbb akadályt és 1903. április 28-án a csatlakozás megtörtént.⁴⁹ A csatlakozás kimondása

⁴² Ugyanott 1904. szeptember 18. A szegedi építőmunkások sztrájkja.

⁴³ Lásd *Garbai Sándor* idézett cikkének az órabérek alakulására vonatkozó táblázatát. 612. old.

⁴⁴ SZ. Á. L. Szeged polgármesterének elnöki iratai. 1908–8245. sz.

⁴⁵ *Erényi Tibor*: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867–1904. idézett mű 262–265. old. Ugyanitt olvashatjuk az alapszabályok elemzését is.

⁴⁶ Vas- és Fémmunkások Szaklapja. 1903. április 23. A mi országos gyűlésünk.

⁴⁷ *Waltner Mihály* visszaemlékezése 1963. február 1-én.

⁴⁸ Ugyanott. — *Vanczák János*: A magyarországi vas- és fémmunkások mozgalma c. írásában (Szocializmus 1907–1908. 609. old.) elsősorban a fővárosi vasas egyleteket említi, mint amelyek „nehezen szánták rá magukat önállóságuk föladására”. Ez azonban — mint láttuk — egyes vidéki szakegyletekre is vonatkozott.

⁴⁹ SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1904–11475. 1. sz. — A csoport helyisége 1903-ban a Valéria-téri Bartucz-féle vendéglőben volt. Szombat esténként és vasárnap délelőttönként itt tartotta összejöveteleit. V. ö: *Fachblatt der Eisen- und Metallarbeiter*, den 5. November 1903. A magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége szakosztályainak és helyi csoportjainak címjegyzéke.

érdekében sokat fáradozott Süssholtz Sándor, a helyi szociáldemokrata mozgalomban 1903—1904-ben igen nagy szerepet játszó vasmunkás.⁵⁰ A szövetség vezetősége által irányított erőteljes szervező munka nyomán már 1903. folyamán sok vidéki városban létrehozták a helyi csoportot, illetve elérték, hogy a meglévő szakegyletek csatlakozzanak.⁵¹

A szegedi csoport is élénk tevékenységet kezdett. Már 1903—1904-ben megvetette az alapját a helyi szakszervezeti könyvtárak sorában jelentős helyet elfoglaló, változatos könyvanyagú könyvtárának.⁵² Táncmulatságokat rendezett, amelyek az egyesület bevételeinek fokozását szolgálták. Az ilyen bevételek teljes egészében a csoport kezében maradtak, ezzel növelni lehetett a csoport kiadásainak fedezésére (lapelőfizetés, könyvtárfejlesztés, agitációs költségek stb.) szolgáló pénzüsszeget. Ugyanakkor arra is alkalmas volt, hogy a kulturált szórakozás révén megkedveltesse a közönyös munkásokkal a szakszervezetet. Ezért olvashatjuk a mulatságokról szóló beszámolók végén, hogy a szép anyagi siker mellett szép erkölcsi sikert is hoztak. A tagtoborzás ennél hatékonyabb eszközének bizonyult a munkások között végzett szóbeli agitáció.⁵³ A kitarató felvilágosító munka eredménye volt, hogy 1904. őszén a mozgalomtól addig teljesen távol álló kovácssegédek is „tömegesen” iratkoztak be a szervezetbe.⁵⁴ A legjobban azonban úgy lehetett a munkásokat a szervezkedés előnyeiről meggyőzni, ha a szervezet küzd a gazdasági helyzet megjavításáért és a munkások anyagi érdekeit egyéb módon is szolgálja. Az 1904. évi országos nagy sztrájkhullám során Szegeden is a korábbi éveknél több sztrájk bontakozott ki. A vasas helyi csoport ebben az évben két mozgalmat kezdeményezett. A Kónya-féle lakatosüzem munkásainak február eleji sztrájkja főleg a sztrájktörők miatt — akiknek munkáját a szervezetek nem tudták megakadályozni — elbukott.⁵⁵ A másik jelentős vas-munkás mozgalom a bádogos és vízvezetékszerelőknek az egységes műhelyrend és kollektív szerződés biztosítására irányuló akciója volt 1904. októberében. A munkások 5 tagú bizottsága, amely megállapította a munkafeltételeket, tárgyalások útján elfogadtatta azokat a mesterek zömével. Ez a mozgalom a 10 órás munkaidőt, május 1 munkásünnepként való elismerését és a természetbeni fizetés megszüntetését eredményezte.⁵⁶ A mestereket e jelentős engedményekre a munkások sztrájkba lépésétől való félelem készítette. A szakszervezet központja ugyanis a mozgalom ide-

⁵⁰ Süssholtz Sándort, mint a vas- és fémmunkás mozgalom, valamint a szociáldemokrata mozgalom „derék, harcos katonáját” méltatja 1911-ben, New Yorkban bekövetkezett halála alkalmával a Vas- és Fémmunkások Lapja 1911. szeptember 7-i száma.

⁵¹ P. I. Arch. V. Sz. 1919/34. Kimutatás a helyi csoportok alakulási idejéről.

⁵² Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1903. augusztus 20. Szövetségi ügyek. Valamint 1904. május 19. Szövetségi ügyek. — A szervezet a központtól 50.— K. kölcsönt kapott könyvtár létesítésére. A vasas csoport könyvtárának 1918 előtti fejlettségére: Agócsi János nyugdíjas vasmunkás visszaemlékezése 1963. január 24-én.

⁵³ A szervezet 1903—1904-ben több nyilvános vas- és fémmunkás gyűlést tartott. Pl. 1904. október 9-én, amikor a vas- és fémmunkások helyzete, valamint a szervezkedés és sajtó problémáit ismertették. Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1904. október 6. Szakosztályok közleményei. A szegedi vas- és fémmunkások.

⁵⁴ Ugyanott 1904. november 3. Szemle. A szegedi kovácsok ébrednek.

⁵⁵ Ugyanott 1904. március 3. Sztrájkügyek. Szeged.

⁵⁶ Ugyanott 1904. november 17. Sztrájkügyek. Szegeden...

jére zárlat alá helyezte Szegedet.⁵⁷ Emiatt a mesterek egy esetleges sztrájk esetén nem tudtak volna elegendő munkást szerezni még vidékről sem. Így a sztrájk — az akkor élénk gazdasági élet idején — súlyos veszteségeket okozott volna nekik.

A szegedi helyi csoport tevékenysége 1904-ben — éppúgy, mint a legtöbb vidéki csoporté — az előző évinél jelentősebb volt. Az eddig elmondottakon kívül a pénztári forgalomra vonatkozó kimutatások is ezt igazolják. 1903. május 1. és december 31. között a csoport bevétele 226,28 K. volt, 1904. január 1. és december 31. között már 1706,62 K.⁵⁸ A növekedés akkor is igen nagy, ha figyelembe vesszük, hogy az 1903. évi kimutatás csak $\frac{2}{3}$ évi működésről számol be. A bevételek legnagyobb része a tagok heti befizetéseiből származott: 1904-ben a szövetség összbevételeinek 69 $\frac{0}{100}$ -a, néhány kivételtől eltekintve a helyi csoportok bevételeiben is ez a tétel adja a legtöbbet. Szegeden pl. 76 $\frac{0}{100}$ -át, 1307,10 K-t. Mellette még jelentősebb tétel a beiratási díj, a szövetség összbevételeinek 6 $\frac{0}{100}$ -a, a szegedi csoport bevételeinek 9 $\frac{0}{100}$ -a. A többi bevétel egyéb forrásokból eredt. Ha a beiratási díjakból és a heti járulékokból eredő összeg arányát vizsgáljuk, akkor következtethetünk a taghullámzás mértékére. Minél nagyobb a két összeg hányadosa, a taglétszám annál állandóbb, a taghullámzás annál kisebb. A szövetség egészének tagfluktuációja — a vezetőség megállapítása szerint — nagyfokú volt.⁵⁹ A mutatószám — az előbbi művelet alapján — 6. A legerősebb vidéki csoportnál, a pozsonyinál 10, Szegeden 7,6, Debrecenben 8,3, Temesvárott 5,7 stb. Eszerint a szegedi vasas tagság 1904-ben állandóbb volt, a beiratkozottak közül kevesebben maradtak ki, mint országos átlagban, de a hullámzás mégis nagyobbfokú, mint pl. Pozsonyban, vagy Debrecenben. A szegedi csoport közepes helyét a vidéki szervezetek sorában nemcsak az összbevétel középserű összege, hanem ebből következően az egyes kiadási tételekre fordított szerény összegek is bizonyítják. A pénzkészlet 1904. évi felhasználásának területeit, összehasonlítva néhány más várossal és a Szövetség egészével, a következő oldalon levő összeállítás mutatja.

A szegedi csoport bevételei között csak kevés olyan szerepelt, amelynek 75 $\frac{0}{100}$ -át nem kellett beküldeni. Emiatt Szeged az összbevételeinek nagyobb százalékáról volt kénytelen lemondani, mint a Szövetség csoport és szakosztály átlaga. Eszerint a helyi vezetés ekkor még nem fordított elég gondot a saját kezelésben maradó pénz gyarapítására. Az országos átlagot és a jelentősebb vidéki csoportokat is meghaladó mértékben szerzett be könyveket és egyéb leltári tárgyakat. Hírlap előfizetésre és agitációra is többet fordított az országos átlagnál, de elhanyagolta a tagok oktatását. 1904-ben már munkanélküli és utassegélyt is adott. A csoport fejlődését

⁵⁷ Ugyanott 1904. október 6. Sztrájkügyek. A szegedi szerelő és bádogos munkások...

⁵⁸ Az 1903-ra vonatkozó adat: Fachblatt der Eisen und Metallarbeiter. Den 4. Februar. 1904. A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének pénztári kimutatása 1903. május 1-től december 31-ig. — Az 1904. évi adat: Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1905. április 6. A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége szakosztályainak és helyi csoportjainak pénztári forgalma 1904. január 1-től 1904. december 31-ig. — A helyi csoport 1904. évi működésével kapcsolatos további megállapítások ennek a táblázatnak az adatain alapulnak.

⁵⁹ Ugyanott 1904. június 2. Közgyűlésünk.

**Néhány vasmunkás helyi csoport és a Szövetség kiadása
1904 január 1 és december 31 között. (Koronában)**

Csoport		Központ- nak küldve	Munka- nélküli segély	Utas- segély	Jogvé- delem	Kezelési költség	Oktatás	Agitáció	Hírlap előfizetés	Leltár és könyvtár	Külön- félék	Mulat- ságok	Rend- kívüli segély	Előleg vissza- terítés	Összesen	Pénztári állomány 1904 dec. 31.
Szeged	Összeg	893,11	144,—	109,18	—	65,77	—	35,—	34,12	191,21	74,30	—	8,60	52,—	1607,33	99,29
	Az összkia- adás %-a	55,5 %	8,9 %	6,7 %	—	4 %	—	2,1 %	2,1 %	11,8 %	4,6 %	—	0,5 %	3,2 %		
Pozsony	Összeg	2492,01	558,74	434,57	14,—	113,74	54,—	156,30	87,92	242,53	238,40	20,—	97,40	—	4506,91	724,84
	Az összkia- adás %-a	55,3 %	12,4 %	9,6 %	0,3 %	2,5 %	1,2 %	3,4 %	1,9 %	5,4 %	5,2 %	0,4 %	2,1 %	—		
Debrecen	Összeg	359,25	90,—	94,44	—	93,73	7,20	4,50	24,46	145,66	122,54	28,84	4,—	25,—	1779,62	68,37
	Az összkia- adás %-a	20,2 %	5 %	5,3 %	—	5,3 %	0,3 %	0,2 %	1,3 %	8 %	6,8 %	1,5 %	0,2 %	1,4 %		
Temesvár	Összeg	554,77	187,—	59,76	—	51,08	3,—	78,53	—	25,60	23,73	40,82	31,—	—	1058,49	106,42
	Az összkia- adás %-a	52,4 %	17,6 %	5,6 %	—	4,8 %	0,2 %	7,4 %	—	2,4 %	2,2 %	3,8 %	2,9 %	—		
A szövetség összesen	Összeg	64153,12	31154,—	2102,71	117,74	5901,46	2200,22	2405,48	1174,02	11078,87	12309,05	4112,74	1840,46	1819,12	148004,92	7247,85
	Az összkia- adás %-a	43,3 %	21,4 %	1,4 %	0,08 %	3,9 %	1,4 %	1,6 %	0,7 %	7,4 %	8,3 %	2,7 %	1,2 %	1,2 %		

Megjegyzés: Az itt felsorolt helyi csoportok közül „házbér” címen csupán Debrecennek volt kiadása (180.— K). A Szövetség összkiadásából 7635,93 K esett házbérre.

a taglétszám alakulása is mutatja. 1903. december 31-én 74 jogos tagja volt.⁶⁰ Az 1904. évi beiratkozások számát alapulvéve és figyelemmel arra, hogy a szegedi taghullámzás közepes volt, az 1904. december végi taglétszámot mintegy 110 főre becsülhetjük.⁶¹ Eszerint 1904 végén a kb. 800 főnyi szegedi vasmunkás 13%-a tömörült a szakszervezetben, ami jobb a 6%-os országos átlagnál, de elmarad a fővárosi vasmunkásság 20%-os szervezettségétől.⁶²

A szegedi helyi csoport fejlődését szemléltető adatoknál látnunk kell, hogy a szervezet taglétszám, bevételek, agitációs, szervező és nevelő munka terén elmaradt több vidéki város vasmunkás helyi csoportjától, ami természetes következménye annak, hogy Szeged nem volt vasipari központ. A szövetség fővárosi szakosztályainak 1904. évi taglétszámgyarapodása — amint Erényi Tibor megállapította — főként nagyipari munkások beáramlása útján ment végbe.⁶³ Szegeden — a korábban elmondottak tanúságai szerint — az új tagok legnagyobb része a kis- és középüzemi munkások (bádogos, kovács, lakatossegédek) közül került ki. Ez a körülmény pedig megkönnyítette — a tagoknak egészen 1909-ig díjmentesen adott szaklap útján is terjesztett — reformista nézetek meggyökeresedését.

A századfordulót követő években az építőmunkás és vasmunkás szövetség mellett megalakult a harmadik nagyfontosságú országos szakszervezeti szövetség, a f a m u n k á s o k é is. A belügyminisztériummal évekig tartó harc után 1904. májusában jóváhagyták a Famunkások Országos Szövetségének alapszabályait. A már korábban megválasztott országos szervező bizottság irányításával megkezdődött a szövetség helyi csoportjainak kiépítése. A szegedi asztalossegédek szakegylete, amely 1903-ban és 1904 tavaszán már több, részleges eredményt hozó sztrájkmozgalmat vezetett, rövidesen csatlakozott az országos szövetséghez.⁶⁴ Ebben az írásunkban nem térhetünk ki e kérdések vizsgálatára.

A szegedi nyomdászok szervezete, mint az országos szakszervezet része, folytatta a századfordulót követő években is azt a tevékenységet, amely már az 1890-es években jellemezte. A szervezet fejlődésére, az általa irányított 1903. évi győzelmes nyomdászsztrájk eseményeire, segélyző és kulturális tevékenységére vonatkozó adatok ismertetésétől ezúttal sajnos el kell tekintenünk.

Az 1905-öt megelőző években sajátos helyi szakszervezeti csoport volt Szegeden a könyvkötő munkásoké. 1897-ben alakult meg a fő-

⁶⁰ SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1904–11475. 1. sz.

⁶¹ Vanczák János idézett cikkének 611. oldalán levő adatok szerint a Szövetségbe 1904-ben beiratkoztak 36,7%-a maradt benn az év végéig. Ennek alapul vételével az országos átlagnál kisebb fokú szegedi taghullámzásra vonatkozó, említett mutatószám alapján a beiratkozottaknak feltehetően 46,4%-a maradhatott tag, vagyis a 170-ből 79. Ehhez hozzáadjuk az 1903. végi 74 tag 46,4%-át (34) akkor 113 tagot kapunk.

⁶² Az országos és a budapesti szervezettségi arányt Vanczák János idézett cikkének és Erényi Tibor: A magyarországi szakszervezeti mozgalom kezdetei 1867–1904. idézett művének 279. old. adatai alapján számítottuk ki.

⁶³ Ugyanott 279. old.

⁶⁴ Famunkások Szaklapja 1905. július 1. Évforduló. — Varró Kálmán nyugdíjas asztalosmunkás visszaemlékezése 1963. január 24-én.

városi könyvkötő szakegylet kezdeményezésére az országos szakszervezet. A századfordulón jóváhagyták alapszabályát.⁶⁵ A szegedi szakegylet még 1900. február 18-i rendkívüli közgyűlésén — az országos alapszabály miniszteri jóváhagyása előtt — kimondotta az országos szervezethez való csatlakozást. A helyi csoportnak akkor 18 tagja volt.⁶⁶ A vidéki könyvkötőegyletek közül Szeged csatlakozott legelőször az országos szervezethez. Mindez annak következménye, hogy a szegedi egylet már az 1890-es évek végétől kapcsolatot tartott fenn a fővárosi szakegylettel és hamarabb felismerte az országos egyesülés fontosságát, mint más vidéki városok. A szegedi helyi csoport — más szakmák helyi csoportjaitól eltérően — saját alapszabályok szerint tevékenykedett. A vasas, a MÉMOSZ stb. helyi csoport az országos szövetség alapszabályai szerint működött, míg a könyvkötők olyan alapszabály szerint, amely az országos szakszervezet és az 1895. évi szegedi szakegyleti alapszabály főbb pontjainak egyesítésével jött létre. Ezt az alapszabályt az az 1901. március 22-i közgyűlés fogadta el, amint a belügyminisztérium 1902. április 4-én hagyott jóvá.⁶⁷ Eszerint az egylet neve: Szegedi könyvkötő segédek és munkásnők önképző, munkanélküli és átutazók segélyezési köre. Már a cím is kifejezésre juttatja a változást 1895-höz képest: a nőmunkásokat is szervezni kívánja s munkanélküli segélyt is folyósít (természetesen csak az önhibájukon kívüli munkanélkülieknek). A munkanélküli- és az utassegély ugyanannyi, mint amennyit az országos szakszervezeti alapszabály megállapít (évi 8 K munkanélküli, és alkalmanként 1 K utassegély). Az 1895-ös alapszabályból megőrizte többek között a heti járulékok beszédésére vonatkozó tételt, amely ezt a műhelyfőnökökre bízta. Ezen keresztül lehetővé tette a polgári befolyás érvényesülését. A könyvkötő helyi csoport tehát 1905 előtt — véleményünk szerint — sajátos átmenet volt a helyi jellegű, központtal kapcsolatban nem álló, polgári befolyást mutató, főként önképzéssel foglalkozó egylet és az országos szociáldemokrata szakszervezetek helyi csoportjai között.

Az 1890-es évek első felében Szegeden a szakegyleti mozgalomban jelentős szerepet játszó cipészegylet a századfordulót követő években sem tudott kiemelkedni a stagnálásból.⁶⁸ Az országos cipész szakszervezet megteremtésére irányuló törekvés 1903 tavaszán sikerre vezetett: jóváhagyták az országos szakegylet alapszabályait.⁶⁹ A központi vezetőség 1903—1904-ben minden erőt új vidéki szervezetek létrehozására és a meglévő vidéki szakegyletek csatlakoztatására fordított.⁷⁰ A szegedi szakegylet azonban a századfordulótól 1903-ig szembenállt a fővárosi cipész-

⁶⁵ *Buchinger Manó*: A magyarországi könyvkötőmunkások szervezkedésének története. Budapest 1927. 167, 170. old.

⁶⁶ A csatlakozást kimondó közgyűlés jegyzőkönyve közölve ugyanott 244. old.

⁶⁷ Az alapszabály megtalálható: SZ. A. L. Szeged tanácsa iratai 1901—13773.

1. sz.

⁶⁸ A Cipész 1903. július 16. Szemle. Szegedi levelezőnk...

⁶⁹ Ugyanott 1903. június 1. Országos egyesületünk.

⁷⁰ Ugyanott 1903. augusztus 1. Alakuló közgyűléseink. Továbbá: P. I. Arch. Bőrsz. 14. A magyarországi cipész és csizmadia munkások és munkásnők szakegylete választmányi üléseinek jegyzőkönyvei 1904. — Az 1904. évi választmányi ülések legfőbb témája az, hogy a vidéki helyi csoportok alakuló ülésére a központi választmány szónokokat küldjön.

mozgalommal, mert az a Mezőfi-féle, már létrejöttékor is opportunistá, a nemzetközi szociáldemokrácia elveitől eltávolodó irányzatot támogatta. A szegedi szakegylet pedig — helyesen — a szociáldemokrata párt elvei mellett foglalt állást. Az 1903. augusztus 30-án tartott gyűlésen elfogadott határozat elítélte „a pesti szakegylet működését” és „a nemzetközi ferradalmi szociáldemokrata párt” mellett foglalt állást.⁷¹

Az országos szakegylethez való közeledés csak 1903. őszén kezdődött meg, miután szeptemberben a fővárosi cipészegylet kimondotta semlegességét, decemberben pedig a szociáldemokrata párthoz való csatlakozását.⁷² 1903. november 22-én maga Farkas István, az országos egylet elnöke tartott Szegeden „szakgyűlést”, amelyen főképpen azt magyarázta, hogy az országos szervezethez való csatlakozás megkönnyíti a munkások számára a helyzetük javításáért, a sitz-rendszer eltörléséért folytatott céltudatos és eredményes harcot.⁷³ Az országos szakszervezetbe való beolvadás azonban — ezeitig még pontosan fel nem derített okokból — 1904-ben sem történt meg, noha Heckmann István elnök és más vezetőségi tagok is az önállóság felszámolása mellett foglaltak állást. Az országos szervezet 1904. április 3—4-én tartott évi közgyűlésén Szeged azt az indítványt terjesztette elő, hogy amíg be nem olvad a szakszervezetbe, az országos és a szegedi egylet utassegély és közvetítés terén kölcsönösen járjanak el. A javaslatot a közgyűlés elfogadta.⁷⁴ Mindez annak jele volt, hogy az együttműködés készsége mind az országos, mind a szegedi egylet részéről megvan és a fejlődés törvényszerűsége fokozatosan érvényesül.⁷⁵ A szegedi szakegylet 1903—1904-ben nagy gondot fordított a taglétszám növelésére, ami — más szakmai csoportokhoz hasonlóan — a jó gazdasági konjunkktúra talaján sikeres volt. 1902. december 31-én csak 46, egy évvel később már 99, 1904. június 30-án pedig már 210 jogos tagja volt.⁷⁶ Másfél év alatt tehát 356 0/0-os tagszaporulat, ami különösen 1904 első felében volt ugrásszerű. Az említett adatok alapján valamennyi szegedi szocialista szakmai szervezet közül a cipészegylet tagsága növekedett a leggyorsabb ütemben. Az ugrásszerű fejlődésnek a szakegylet vezetői által végzett szívós és kitartó agitációs munka mellett az is oka volt, hogy 1904. márciusában sztrájkharcot szerveztek. Március 20 és 25 között 6 cipésműhely 62 munkása sztrájkba lépett.⁷⁷ A harcot a szakegylet sztrájkbizottsága irányította és levélben kérte a szaklapot, hogy hirdesse ki a zárlatot Szegedre. A sztrájk — amelynek követeléseiről nem találunk pontos adatokat — győzelemmel végződött.⁷⁸ Feltehető, hogy a kö-

⁷¹ Népszava 1903. szeptember 15. Gyűlési tudósítás. Szeged.

⁷² A Czipész 1904. január 1. Pártálláspontunk.

⁷³ Ugyanott 1903. december 1. Gyűlési tudósítás.

⁷⁴ P. I. Arch. Bórsz. 14.

⁷⁵ A csatlakozás azonban csak az 1906. január 21-i közgyűlésen történt meg. A helyi csoport ekkor választott első vezetősége: *Heckmann István* elnök, *Pestolics István* másodelnök, *Cselik János* jegyző, *Abrahám Máttyás* pénztárnok, továbbá 2 ellenőr és 8 választmányi tag. A Czipész 1906. február 1. Jegyzőkönyvek. Szeged.

⁷⁶ *Jászai S(amu)*: A magyar szakszervezetek története idézett mű 109. old. és Szakszervezeti Értésítő 1904. november. Munkás szakszervezetek tagforgalma.

⁷⁷ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1904. évben. idézett mű 530. old.

⁷⁸ A Czipész 1904. április 1. Tőke és munka. Szeged.

vetelések között — az 1903—1904-ben kitört fővárosi és vidéki cipész-sztrájkokhoz hasonlóan — a sitz-munka eltörlése is szerepelt. Egy-egy győzelmes sztrájk minden szakmában, így a cipészeknél is, új tagokat vonzott a szervezetbe.⁷⁹

A századfordulótól 1904 végéig terjedő idő szakmai fejlődését az is jelezte, hogy néhány új szakegylet alakult Szegeden. 1901. október 2-án jött létre a Szeged város és vidéke sütőmunkások szak- és temetkezési egylete,⁸⁰ 1904. február 21-én pedig a Szegedi hajóács iparossegédek önképző egylete.⁸¹ Mindkettő szociáldemokrata alapon állott és különösen az előbbi elsőrendű feladatának tekintette a tagok gazdasági helyzetének megjavítását. Nem tudunk arról, hogy 1904. végéig bármelyik is csatlakozott volna a szakma országos szervezetéhez. Iparimunkás szervezet volt végül az 1901. november 14-én keletkezett A szegedi borbély és fodrászsegédek önképző egylete, amely azonban a jelek szerint ekkor még polgári vezetés alatt álló, kizárólagosan önképzést szolgáló egylet volt.⁸²

A szegedi ipari munkásság szakmai szervezeteinek fejlődését a századfordulót követő években jól érzékelteti a taglétszám alakulása. 1903. végén 5 szakszervezeti helyi csoport működött. A könyvkötők (24 tag), a könyvnyomdászok (122 tag), az építőmunkások (130 tag), a szabómunkások (32 tag), valamint a vas- és fémmunkások (74 tag) szervezete. E helyi csoportokban az év végén összesen 382 jogos tag volt. Nem tartozott országos szakszervezethez 3 szakegylet: az asztalossegédeké (124 tag), a cipész- és csizmadiamunkásoké (99 tag) és a sütőmunkásoké (25 tag), összesen 248 taggal.⁸³ 1903 végén tehát összesen 630 munkás tömörült szocialista szakmai szervezetben, vagyis a szegedi ipari munkások (az 1900. évi, 5585 főt kitevő létszámát alapul véve) 11,2%-a. 1904. végén az országos, ipari munkás szakszervezetek helyi csoportjainak száma — az asztalossegédek famunkás szövetséghez való csatlakozásával — 6-ra emelkedett, az önálló szervezetek száma pedig — a hajóácssegédek egyletének megalakulása folytán változatlan (3) maradt. Ekkor a 9 szociáldemokrata ipari munkás szervezet kb. 1000 tagot (ebből szakszervezeti helyi csoportban mintegy 730, önálló egyletben mintegy 270) tömörített, vagyis egy év alatt a taglétszám hozzávetőlegesen 60%-al növekedett. Természetesen a város munkáslétszáma is nőtt. 1904. végén kb. 7000 főre tehetjük az ipari munkások létszámát.⁸⁴ Ennek figyelembe

⁷⁹ Ugyanott 1902. március 1. Árszabályunk.

⁸⁰ Alapszabályait lásd: SZ. Á. L. Különböző egyesületek alapszabályai 1901—1910. c. kigyűjtött tanácsi iratcsomóban.

⁸¹ Alapszabályait lásd ugyanott. Megalakulásáról a Népszava 1904. február 27-i számának Szakmozgalom c. rovata tudósít.

⁸² Alapszabályait lásd: SZ. Á. L. Különböző egyesületek alapszabályai 1901—1910. c. kigyűjtött tanácsi iratcsomóban.

⁸³ Adatok hiányában nem tudjuk eldönteni, hogy a festőmunkások önképző egylete 1903—1904-ben szocialista alapon állott-e vagy sem.

⁸⁴ A becslésnél *Erényi Tibor* számítási elvét követtük (A magyarországi szakszervezeti mozgalom 1867—1904. idézett mű 388. old.), figyelembe véve, hogy 1910-ben — a népszámlálási statisztika alapján — 9664 ipari munkás volt Szegeden.

vételével tehát az év végén a város ipari munkásságának mintegy 14⁰/₀-a szocialista szakmai szervezet tagja volt. Ez az arány jóval kedvezőbb az országosnál, amely ekkor 6⁰/₀ körül mozgott, de messze elmaradt a budapestitől, ahol a munkásoknak kb. 30⁰/₀-a volt szervezett. A szocialista szakmai szervezetekben tömörült szegedi ipari munkásoknak 1903 végén 60, 1904 végén már 73⁰/₀-a országos szakszervezethez tartozott. Ezek az adatok a szocialista szervezkedés nagyarányú előrehaladását mutatják, különösen 1904 folyamán. Az országos szakszervezeti központok által irányított tervszerű, erőteljes tagszerzőmunka Szegeden is szép eredményeket hozott. A budapesti szakmai központok segítségével 1890 után jöttek létre a szocialista szakmai szervezetek, számuk 1904-ig 1-ről 9-re azaz 800⁰/₀-al nőtt, messze felülmúlva a burzsoázia gazdasági, politikai, kulturális, sport és jótékonyági egyleteinek gyarapodását, amely 1890 és 1903. közt 35-ről 94-re, 168⁰/₀-al nőtt.⁸⁵ A szociáldemokrata egyletek alakulása és ezek taglétszámgyarapodása azt jelenti, hogy részben a közönyös, semmiféle szervezethez korábban nem tartozó munkások, részben a polgári befolyás alatt álló szervezetek tagjainak köréből sikerült mind többet a szakegyletbe illetve a helyi csoportba bevonni. Így természetes, hogy az 1890 előtt Szegeden oly befolyásos, burzsoá vezetés alatti munkás-egyletek — bár számuk 1904 végére 1890-hez képest eggyel nőtt (összesen 5 ilyen működött) — szerepük egyre jelentéktelenebbé zsugorodott és közülük több (pl. az iparos ifjak önképző egylete, a kőműves és ács iparossegédek egylete) felbomlóban volt.⁸⁶

A szegedi szakegyleti vezetők különösen 1903—1904-ben igyekeztek eleget tenni az 1900-as szociáldemokrata pártkongresszus ama határozatának, hogy a szakegyleti tagok a pártmozgalomban is tevékenykedjenek. Ezen a téren is jó példával igyekeztek előljárni. A politikai kérdéseket tárgyaló szociáldemokrata munkásgyűlések kezdeményezője, előadója rendszerint valamelyik szakegylet vagy helyi csoport vezetője volt. A szegedi szociáldemokrata pártszervezet újjáalakítását 1903. június 28-án kimondó munkásgyűlésen a vasas csoport egyik vezetője, Süssholtz Sándor beszélt a helyi pártszervezet fontosságáról, ismertette a párt elveit és politikáját.⁸⁷ A pártszervezet elnöke, Ábrahám Mátyás pedig a szabók szakszervezete helyi csoportjának is elnöke. Ábrahám 1903. őszén, 1904-ben sok helyi szociáldemokrata gyűlés vezetője volt és politikai tevékenysége miatt a hatóságok nem egyszer elfogták, hosszabb-rövidebb időre fogva tartották. A politikai népgyűléseken, tüntető felvonulásokon, május elsejei tüntetéseken elsősorban a szakegyletekbe szervezett munkások vettek részt. Nem feladatunk e helyen, hogy részletesen ismertessük a pártszervezet tevékenységét és elsoroljuk az eddigiek igazolására szolgáló példákat. Csak annyit említünk meg, hogy a párt 1902, 1903 és 1904 évi kongresszusán ismételten sürgetett megyei pártszervezetek sorában a csongrád megyei szervezet 1904. december

⁸⁵ A polgári egyletek számát a kereskedelemügyi miniszter rendeletére készít, az 1903. december 31-i állapotot feltüntető kimutatás alapján állapítottuk meg. SZ. Á. L. Szeged tanácsa iratai 1904—11475. 1. sz.

⁸⁶ SZ. Á. L. Szeged polgármesterének elnöki iratai. 1905—3580. 1. sz.

⁸⁷ Népszava 1903. július 4. Gyűlési tudósítás. A szegedi... Alföldi Munkáslap 1903. július 3. Hát Szegeden hogy állunk?

25—26-i alakuló gyűlésének kezdeményezői és a megválasztott vezetőség több tagja is szegedi szakszervezeti vezető volt.⁸⁸

A szegedi pártszervezet az 1904. évi szociáldemokrata pártkongresszuson indítványozta, hogy „... minden városban, ahol több szak-egyesület van, szakszervezeti bizottság létesíttessék, melynek hivatása a munkások szolidaritását fejleszteni és a szervezetlen szakmákat szervezni.”⁸⁹ A Szakszervezeti Tanács 1904. szeptemberében megindult közlönye, a Szakszervezeti Értesítő már első számában részletesebben, 7 pontba foglalta a helyi szakszervezetek vezetőségei által választott szakszervezeti bizottságok feladatait. Rövidesen pedig hírt adott arról, hogy Szegeden megalakult a szakszervezeti bizottság.⁹⁰ Ezzel létrejött a helyi szakszervezeti mozgalom összefogására, irányítására szolgáló, a mozgalom egységét bizonyító szerv. Összetétele biztosíték volt arra, amit az 1904. decemberi, III. szakszervezeti kongresszus a helyi szakszervezeti bizottságok működési elveivel kapcsolatban kiemelt, hogy a szakszervezeti és szociáldemokrata mozgalom párhuzamosan haladjon előre s a szakszervezetek neveljék tagjaikat szociáldemokratákká.⁹¹

A századfordulótól 1904. végéig terjedő időben a szegedi szocialista szakmai mozgalomban a fejlődés nagyarányú meggyorsulása, a korábban már meglevő, de országos szervezethez nem tartozó szakegyletek legnagyobb részének országos szakszervezethez való csatlakozása, néhány új szakegylet alakulása volt a legszembeötlőbb jellemvonás. A csatlakozások minden esetben a helyi csoport tevékenységének javulását, kiszélesedését hozták. A taggyűlések, közgyűlések, vezetőségi ülések rendszeresebbé váltak, a központi irányítása szerint az alapszabályok által megengedett tevékenységi kört igyekeztek kiaknázni. Amint a vasasok példája igazolta, ugrásszerű fejlődés következett be ahhoz az időszakhoz képest, amikor a helyi vasas szervezet még szakegyleti életét élte. A színvonalemelkedés azonban abban is kifejezésre jutott, hogy a szervezetek sok eredményes, vagy legalább részeredményt hozó sztrájkharcot vezettek, javították a szegedi munkások helyzetét, nemegyszer kollektív szerződést harcolva ki. A döntő jellemvonás azonban az, hogy ezekben az években már a szociáldemokrata országos szakszervezeti mozgalom részévé, harci szervezetekké váltak. A szegedi helyi csoportok 1905 előtti tevékenységének áttekintése arról tanúskodik, hogy igyekeztek már akkor a munkások egyesülésének, összetartozandóságának a gondolatát elterjeszteni és a munkások tudatából kiírtani a „Mindenki magának!” jelszót s helyébe a „Mindnyájan egyért, egy mindnyájáért!” jelszót állítani.⁹²

⁸⁸ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1904. évben. idézett. mű 217. old.

⁸⁹ Ugyanott 143. old. — A kongresszus az indítványt a pártvezetőség elé utalta.

⁹⁰ Szakszervezeti Értesítő 1904. november. Értesítések. A szegedi szakszervezeti bizottság... A bizottság elnöke *Süssholtz Sándor* (vasmunkás), jegyzője *Schwartzberg Ferenc* (fámunkás), pénztárosa *Gaál István* (nyomdász), ellenőrök *Kurucz István* (szabó) és *Stettner Lajos* (órási). Titkára *Révész Sándor* (magántisztviselő). Valamennyien a helyi szociáldemokrata pártmozgalom zászlóvivői is voltak.

⁹¹ Ugyanott. 1905. január. Kongresszus után. Továbbá 1905. szeptember: A vidéki mozgalom.

⁹² Építőmunkás 1903. július 1. A szakegyletek célja és feladata.

Az öntudatra nevelés alapvető feladat volt, mert tagjaiknak tekintélyes része ekkor még távol állt a szociáldemokrata munkás öntudattól. Az 1903—1904. évi sztrájkharcok idején pl. a szervezett vasasok között is akadtak sztrájkterők.⁹³ Szegedre is vonatkozott tehát a Szakszervezeti Értesítő megállapítása: ezekben az években a taglétszám emelkedésével nem állott arányban a szervezett munkások osztályöntudatának növekedése.⁹⁴ Ez természetes jelenség volt.

A szakmai szervezetek igyekeztek megismertetni a szociáldemokrácia elveit, a marxizmus alapvető tanításait. A munkások szocialista nevelése 1900—1904 között a korábinál már sokkal céltudatosabban és eredményesebben folyt. A szervezetek a szociáldemokrata párt politikai gyakorlatának megfelelően főleg azoknak a reformoknak a kivívására neveltek és szervezetek, amelyek a fennálló rend keretein belül is elérhetők. Kétségtelen azonban, hogy már ekkor bizonyos fokú szocialista tudatot is bevitték a munkásság soraiba, ami tevékenységük pozitív vonása. A munkások egymás közötti konkurenciájának megszüntetését azonban csupán gazdasági szempontból sürgették, nem helyezve súlyt annak politikai lényegére.⁹⁵ A tőke elleni gazdasági és a fennálló viszonyok elleni politikai harcot reformista álláspontonról vezették. A központosítás, a helyi szakegyletek országos szakszervezetekbe való bekapcsolása ennek a szemléletmódnak fokozott térhódításával járt együtt. Az országos szakszervezeti vezetők nemcsak a szakmai és a politikai mozgalom alapjának szélesítése érdekében központosítottak, hanem azért, hogy a szükségképpen megélénkülő vidéki mozgalmat vezetésük, ellenőrzésük alatt tartsák. Ez az ellenőrzés olyan nagymérvű volt, hogy a helyi csoportok kezdeményező készségét, gazdasági, agitációs és politikai lehetőségeit a minimálisra szorította. Mindezek ellenére az 1900—1904 közötti szakszervezeti fejlődés Szegeden is a munkásmozgalom kibontakozásának elősegítője volt. Szervezetileg előkészítette a munkásokat az 1905—1906. évi nagy harcokra és lerakta az alapjait azoknak a helyi szakszervezeti csoportoknak, amelyek 1905 után valóban iskolái, nevelői, anyagi segítői, támogatói voltak a munkásoknak.

⁹³ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1904. május 5. Szakosztályok közleményei. A szegedi vas- és fémmunkások helyi csoportja...

⁹⁴ Szakszervezeti Értesítő 1904. október. Erősítsük szervezeteinket! — Természetesen a szaklapokban is több ilyen utalást találhatunk. Pl. Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1904. szeptember 1. „Tanulni és tanítani!”

⁹⁵ Építőmunkás 1903. július 1. A szakegyletek célja és feladata.

QUELQUES PROBLÈMES DE L'ORGANISATION PROFESSIONNELLE
DES OUVRIERS INDUSTRIELS AVANT 1905.

Le devoir primordial du mouvement ouvrier à Szeged — comme partout — fut, au cours de la deuxième moitié du XIXe siècle, de rompre avec la bourgeoisie de point de vue idéologique et d'organisation à la fois. Il fallait créer, à Szeged aussi, les organisations socialistes par lesquelles on pourrait préparer les ouvriers à la lutte économique et politique contre les capitalistes. Le travail fait aux fins de résoudre ces problèmes se développe — nécessairement — à l'exemple et par l'aide active du mouvement plus évolué de Budapest.

La formation du Parti Sociale Démocrate (1890) et le mouvement d'organisation professionnelle-prenant un essor sous la direction du Parti-portèrent des fruits remarquables pendant les années de 1890 à Szeged aussi.

Ici, avant 1890 il n'y avait qu'une organisation professionnelle qui se transformerait de la fin des années de 1880 en une organisation qui défendrait les intérêts matériels de ses adhérents.

Mais pendant les années de 1890 les organisations professionnelles des différentes spécialités de la capitale hongroise surtout par leurs revues syndicalistes et par leurs congrès nationaux fixèrent la direction principale du travail d'organisation régionale. Suivant ces principes, les menuisiers, les cordonniers, les tailleurs, les ouvriers de l'industrie des métaux puis, ceux des usines les plus importantes, notamment les ouvriers de la grande industrie chanvière, linière fondèrent leurs organisations professionnelles démocrates.

Les associations professionnelles des années de 1890 à Szeged — tâchèrent de défendre les intérêts économiques, de faciliter l'éducation générale, technique et politique de leurs adhérents et d'aider leur instruction sociale-démocrate.

A partir du tournant du siècle jusqu'à la fin de 1904, les syndicats à l'échelle nationale se fondèrent dans le pays.

Les associations professionnelles locales s'assimilèrent, à Szeged aussi, aux syndicats compétants et elles fonctionnèrent depuis lors, comme des sections locales de ces syndicats.

Par la suite de cette évolution leurs activités de secours firent un progrès considérable. Elles organisèrent des luttes économiques fructueuses et plusieurs fois obtinrent des contrats collectifs. L'éducation socialiste des adhérents devint plus efficace et leurs activités culturelles et de secours furent multipliées. Elles luttèrent de toute force pour réaliser le principe juste: principe déjà avant, mais qui n'avait été bien réalisé — d'organiser plus de travailleurs qu'avant, et les élever au niveau des plus conscients.

A la fin de 1904, à Szeged, il y eut 9 organisations sociale-démocrates d'ouvriers industriels dont 6 (celle des menuisiers, des typographes, des rélieurs, des travailleurs du bâtiment, des métallurgistes appartinrent aux syndicats nationaux et 3) les associations des cordonniers, des boulangers des charpentiers de navire (ne fonctionnèrent que comme des associations locales. Ces 9 organisations unirent 1000 personnes; c'est 14% à peu près de 7000 ouvriers de Szeged. Donc, à cette époque, les ouvriers industriels de Szeged furent mieux organisés que ceux du pays en général (6%), mais moins que ceux de Budapest (30%).

Les associations professionnelles de Szeged s'efforcèrent surtout — comme partout dans le pays en ce temps là —, d'améliorer la situation matérielle des ouvriers, et en plus — suivant la pratique politique du PSD — organisèrent et élevèrent les ouvriers à obtenir réformes réalisables sous le régime de l'époque.

Mais, à un certain niveau elles formèrent la conscience socialiste des ouvriers.

Elles préparèrent les ouvriers au point de vue d'organisation aux luttes acharnées de 1905—1906 et posèrent le fondement des groupes locaux qui deviendraient les écoles, les enseignants et les sources de secours matériel des ouvriers.